

Ersta Sköndal Högskola  
Socionomprogrammet 160 poäng

## **Bekymringssamtal**

**En kvalitativ undersökning av metoden och dess användning**

Simon Hedblad  
Socialt arbete, C-uppsats 10 poäng  
SR81, 2007  
Examinationsuppgift  
Handledare: Cecilia Lobos  
Examinator: Gudrun Elvhage

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

## FÖRORD

## SAMMANFATTNING

<b>1 INLEDNING .....</b>	<b>6</b>
<b>1.2 Syfte och frågeställningar.....</b>	<b>6</b>
<b>1.3 Avgränsning.....</b>	<b>7</b>
<b>2 UPPSATSENS DISPOSITION.....</b>	<b>8</b>
<b>3 METOD.....</b>	<b>9</b>
<b>3.1 Förförståelse.....</b>	<b>9</b>
<b>3.2 Forskningsansats och metodval.....</b>	<b>9</b>
<b>3.3 Litteratur.....</b>	<b>12</b>
3.3.1 Källkritik.....	13
<b>3.4 Intervju- och analysförfarande.....</b>	<b>13</b>
3.4.1 Uppbyggnad av uppsatsens teoretiska tolkningsram.....	16
3.4.2 Struktur på uppsatsens empiridel.....	17
<b>3.5 Urval.....</b>	<b>17</b>
<b>3.6 Presentation av intervjupersonerna.....</b>	<b>18</b>
<b>3.7 Etiska aspekter.....</b>	<b>19</b>
<b>3.8 Validitet, reliabilitet och kritisk reflektion.....</b>	<b>20</b>
<b>3.9 Generaliserbarhet.....</b>	<b>20</b>
<b>4 BAKGRUND OCH CENTRALA BEGREPP.....</b>	<b>22</b>
<b>4.1 Historik bakom bekymringssamtal.....</b>	<b>22</b>
4.1.1 En metod av praktiker för praktiker.....	23
<b>4.2 Bekymringssamtal enligt Vägledningshäftet.....</b>	<b>23</b>
<b>4.3 Centrala begrepp.....</b>	<b>25</b>
4.3.1 Ungdom.....	25
4.3.2 Samtal.....	26
4.3.3 Metod.....	27
4.3.4 Socialt förebyggande arbete.....	27
<b>4.4 Lagstiftning.....</b>	<b>27</b>
<b>5 TIDIGARE FORSKNING.....</b>	<b>30</b>

<b>6 TEORETISKA PERSPEKTIV.....</b>	<b>31</b>
<b>6.1 Systemteori.....</b>	<b>32</b>
6.1.1 Socialekologisk systemteori.....	32
<b>6.2 Empowerment.....</b>	<b>33</b>
<b>6.3 Åtgärder som riktas till människor med     kriminellt beteende.....</b>	<b>34</b>
<b>6.4 Lösningfokuserat arbete.....</b>	<b>35</b>
<b>6.5 Implementering.....</b>	<b>35</b>

<b>7 EMPIRI.....</b>	<b>37</b>
<b>7.1 Presentation av arbetsplatserna.....</b>	<b>37</b>
7.1.1 Resursenheten i Skarpnäck.....	37
7.1.2 Ungdomscentrum i Uppsala.....	37
<b>7.2 Presentation av intervjuresultaten.....</b>	<b>37</b>
a) Användandet av bekymringssamtal.....	38
b) Verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal.....	43
c) Kritik gentemot bekymringssamtal.....	48
d) Vidareutveckling av bekymringssamtal.....	51

<b>8 ANALYS.....</b>	<b>54</b>
a) Användandet av bekymringssamtal.....	54
b) Verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal.....	55
c) Kritik gentemot bekymringssamtal.....	56
d) Vidareutveckling av bekymringssamtal.....	58

<b>9 AVSLUTANDE DISKUSSION.....</b>	<b>60</b>
9.1 Framtida forskning.....	62

<b>KÄLLFÖRTECKNING.....</b>	<b>63</b>
-----------------------------	-----------

**BILAGA 1 Intervjuguide Socialarbetare**

**BILAGA 2 Intervjuguide Björn Övrum**

**BILAGA 3 Brev om informerat samtycke**

**BILAGA 4 Brottstrappan, drogtrappan och lyckotrappan**

**BILAGA 5 Våldsspiralen och påverkan från vänskapskrets**

**BILAGA 6 Huvudteman och underrubriker i Empiriredovisningen**

**BILAGA 7 Två viktiga dimensioner av empowerment**

## FÖRORD

När människor i min närhet frågat mig vilket ämne jag valt till C-uppsatsen och jag berättat att jag skriver om bekymringssamtal, har jag fått lite olika kommentarer. För det första är det ingen som vet vad bekymringssamtal är. För det andra är det många som tycker att det är ett konstigt namn. Ordet ”bekymring” är inget vanligt ord i svenskan. En annan kommentar jag fått är uppmuntran att forska vidare inom ämnet, eftersom det inte finns så mycket skrivet om bekymringssamtal.

Jag vill framföra ett stort tack till intervjupersonerna på Resursenheten i Skarpnäck och Ungdomscentrum i Uppsala. Tack för att ni tog er tid att medverka i intervjuerna!

Jag vill också tacka min handledare Cecilia Lobos som hjälpt mig att bearbeta materialet och lyfta fram det centrala i uppsatsen. Tack också för stöd och uppmuntran!

*Simon Hedblad*

## **SAMMANFATTNING**

Denna c-uppsats handlar om hur socialarbetare använder metoden bekymringssamtal. Metoden är baserad på strukturerade samtal riktade till ungdomar som det finns en oro kring samt ungdomar som begått brott. Syftet med denna uppsats var att undersöka hur socialarbetare använder metoden. Studien utgick från frågeställningar kring hur och i vilket syfte socialarbetare använder metoden, verksamma beståndsdelar i metoden, kritik som riktas mot metoden samt huruvida metoden vidareutvecklats. Genom att genomföra litteraturstudier samt kvalitativa intervjuer som transkriberats, tolkats och analyserats har syfte och frågeställningar uppfyllts. Tidigare forskning kring ämnet saknas till stor del. Undantag är två norska forskare som i sin forskning kring gäng och våld, kort beskrivit bekymringssamtal. Brottsförebyggande rådet, BRÅ presenterar inom kort en rapport angående påverkansprogram, där bekymringssamtal omnämns. Institutet för Metodutveckling inom Socialt arbete, IMS, påbörjar inom en snar framtid forskning kring bekymringssamtal. När det gäller teorier, är det möjligt att hitta teoretiska perspektiv inbäddade i beskrivningen av och arbetet med bekymringssamtal. De teoretiska perspektiv som används i uppsatsen är teorier kring system, empowerment, åtgärder som riktas till människor med kriminellt beteende, lösningsfokuserat arbete samt implementering. Resultatet av denna undersökning visar bland annat att metoden används av socialarbetarna som en samtalsserie riktad till ungdomar som det finns en oro kring och i många fall som en påföljd till brott. Funktionen med metoden beskrivs som kartläggande snarare än behandlande. Effekterna av metoden av metoden är fortfarande oklar, vissa verksamma beståndsdelar har dock identifierats, exempelvis användandet av nätverkskarta, föräldrarnas medverkan, olika pedagogiska inslag samt reflektion som ungdomen ges möjlighet till. Kritik riktas mot att bekymringssamtal fungerar som en påföljd till brott samt att fokus ligger på problem snarare än lösningar. Exempel på vidareutvecklingar av metoden är nya teman samt anpassning av metoden utifrån varje individ.

Nyckelord: bekymringssamtal, ungdomar, påföljd, förebyggande arbete, samtal, metod

## INLEDNING

Under min andra praktik på socionomutbildningen kom jag för första gången i kontakt med bekymringssamtal. Bekymringssamtal är en metod som ursprungligen kommer från Norge. Där har den skapats och används sedan år 2000 av den norska polisen, som en viktig del av deras förebyggande arbete bland ungdomar. Metoden innebär att en polis träffar en ungdom och dennes föräldrar för ett samtal kring den oro som finns för ungdomen. Under samtalet belyser samtalsledaren på ett strukturerat sätt viktiga teman i ungdomens liv, talar om konsekvenserna av ungdomens val i livet och sätter en tydlig gräns gentemot handlingar som är oacceptabla. Därigenom vill man åstadkomma förändring i ungdomens liv (Grundaren av metoden 2007).

Bekymringssamtal introducerades i Sverige några år efter det att kraven skärptes när det gäller insatser för unga lagöverträdare som döms till vård inom socialtjänsten. De nya kraven innebar främst att socialtjänsten i sina yttranden till domstolen tydligt ska beskriva den vård man planerar för den åtalade. I yttrandet ska det finnas en vårdplan där vårdens art, omfattning och varaktighet beskrivs. I dess skärpta krav ligger också att själva vårderna av den dömda utvecklas och förbättras (SOU 2004:122 s.149).

Under åren fram till nu, år 2007, har utbildningar i bekymringssamtal hållits i Stockholm. Metoden används och är på gång att börja användas i många stadsdelar. Forskning och kartläggning kring bekymringssamtal saknas dock fortfarande till stor del. I Norge finns viss dokumentation av bekymringssamtal, samt ett forskningsprojekt som påbörjats men ännu inte slutförts. I Sverige har en rapport skrivits för Brottsförebyggande Rådets (BRÅ) räkning angående påverkansprogram, där en liten del handlar om bekymringssamtal. Rapporten är dock inte publicerad än.

Bekymringssamtal som metod har jag själv fått medverka i. Jag har observerat bekymringssamtal men också själv fått ansvara för sådana samtal. Under praktiktiden kunde jag se skillnader i litteraturens beskrivning av metoden och hur den praktiskt tillämpades av socialarbetare. Jag fick även reda på att det till stor del saknades undersökningar kring metoden. Utifrån detta väcktes min nyfikenhet att undersöka metoden bekymringssamtal mer. Jag ville ta reda på grundtankarna bakom metoden samt hur socialarbetare i Sverige använder och ser på metoden. Med detta som utgångspunkt har jag formulerat syfte och frågeställningar för denna uppsats.

### 1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är *att undersöka hur metoden bekymringssamtal används av socialarbetare inom det sociala arbetsfältet*. Metoden bekymringssamtal kommer att presenteras och belysas utifrån litteraturen och en intervju med dess grundare. Detta görs för att vinna förståelse kring vad bekymringssamtal är. Vidare kommer jag med hjälp av kvalitativa intervjuer med socialarbetare inom det sociala arbetsfältet att undersöka, beskriva och analysera hur de använder sig av bekymringssamtal

i det dagliga arbetet. För att närma mig syftet med studien, undersöka hur bekymringssamtal används av socialarbetare, har fyra frågeställningar formulerats:

- Hur och i vilket syfte används bekymringssamtal av socialarbetare inom det sociala arbetsfältet?
- Vilka delar i bekymringssamtal beskrivs av socialarbetare som verksamma beståndsdelar när det gäller att hjälpa ungdomar?
- Vilken kritik gentemot bekymringssamtal lyfts fram av socialarbetare?
- Har metoden vidareutvecklats av socialarbetare? I sådana fall på vilka sätt?

### **1.3 Avgränsning**

Kvalitativa intervjuer riktas i denna uppsats till två arbetsplatser, Resursenheten inom Skarpnäcks stadsdelsförvaltning samt Ungdomscentrum inom socialtjänstförvaltningen i Uppsala. Syftet är att finna svar på hur bekymringssamtal används av socialarbetare på dessa platser. Syftet med uppsatsen är inte att göra en jämförelse mellan dessa två arbetsplatser. Uppsatsen avgränsas till intervjuer med socialarbetare som tillämpar metoden. Ungdomarna som metoden riktas till kommer således inte till tals i denna uppsats. Inte heller poliser eller andra yrkesgrupper som använder metoden kommer till tals i denna uppsats. Ett nödvändigt undantag är grundaren av metoden, Björn Övrum, som är polis i Norge och som genom en intervju ger uttryck för vad metoden är och innebär enligt honom. Denna uppsats söker inte heller jämföra bekymringssamtal med andra, liknande metoder.

## **2 UPPSATSENS DISPOSITION**

Uppsatsen består av 9 kapitel och inleds med ett metodavsnitt som innehåller forskningsansats och tillvägagångssätt. Kapitel 4 innehåller bakgrund till bekymringssamtal, lagstiftning och centrala begrepp för uppsatsen. I kapitel 5 presenteras resultat från tidigare forskning och i kapitel 6 ges teoretiska perspektiv. Resultaten från intervjuerna redovisas i kapitel 7 och en analys av det ges i kapitel 8. I kapitel 9 återfinns en diskussion utifrån hela uppsatsen samt förslag på framtida forskning.

## 3 METOD

### 3.1 Förförståelse

Malterud (1998) talar om förförståelse som det bagage man bär med sig in i forskningsprojektet innan det startar. Malterud menar vidare att innehållet i detta bagage påverkar hela forskningsprocessen och särskilt hur man samlar in och tolkar data. Ofta är förförståelsen kring ett visst ämne en viktig motivation för forskaren i arbetet. Förförståelsen kan dock bli en begränsning som gör att man inte tolkar information och data som samlas in på ett relevant sätt. För att förebygga detta är det viktigt att som forskare medvetandegöra sin egen förförståelse av ämnet, exempelvis vilken erfarenhet man har av ämnet samt vad man förväntar sig att finna (Malterud 1998:45-46).

Anledningen till att den här uppsatsen handlar om bekymringsamtal, är att jag under min andra praktik, inom ramen för socionomutbildningen, kom i kontakt med och blev nyfiken på metoden. Min praktikplats var Resursenheten i Skarpnäck, en stadsdel inom Stockholms stad. På Resursenheten arbetade jag bland andra med fältassistenter, som i sitt arbete med ungdomar använder sig av bekymringsamtal. Genom fältassistenterna fick jag möjlighet att studera, observera samt själv leda bekymringsamtal. Jag såg då skillnader i litteraturens beskrivning av metoden och hur den praktiskt tillämpades. Exempelvis beskrivs det i litteraturen att bekymringsamtal är något som ges vid ett tillfälle och att man då pratar igenom alla temana under ett samtal som varar en till två timmar. I Skarpnäck används dock bekymringsamtal i form av en samtalsserie där man tar upp ett, i vissa fall två teman per samtal. Med förmöte och avslutningsmöte inkluderat blir det totalt åtta till nio samtal. En annan skillnad mellan den ursprungliga beskrivningen av metoden och tillämpningen i Skarpnäck, är att den i Skarpnäck tillämpas av socialarbetare och inte av poliser. När jag läste och använde mig av materialet fick jag också intrycket av att frågorna under varje tema var relativt ostrukturerade och vissa av dem var svåra att förstå och svara på. Det jag förväntade mig att finna under arbetet med uppsatsen var dels forskning kring metoden, men också annat skrivet material och kartläggning av vilka som använder bekymringsamtal. Något annat jag förväntade mig att finna var olika typer av vidareutveckling, anpassning och förbättring av metoden. En farhåga jag hade när jag började arbeta med uppsatsen var att det skulle vara svårt att hitta teorier som knöt an till ämnet.

### 3.2 Forskningsansats och metodval

Metodavsnittet syftar till att beskriva uppsatsens forskningsansats samt de metoder jag valt att arbeta med för att uppfylla syfte och frågeställningar. Avsnittet presenterar även etiska aspekter kring uppsatsen samt tankar kring validitet, reliabilitet, kritisk reflektion och generaliserbarhet.

När det gäller forskningsansats vill jag börja med att presentera två vetenskapliga perspektiv. Det första är *positivism*, som har sin grund i en reaktion mot religiösa dogmer och metafysiska spekulationer på 1800-talet. Positivismen krävde tillgång till iakttagbara data och ville forma lagar för

samhället, för att möjliggöra samhällelig ingenjörskonst (Kvale 1997:62-64). Vidare präglas positivismen av tanken om att man kan studera helheten av ett problem genom att dela upp det i mindre delar och studera delarna var för sig. Forskarens förhållningssätt inom positivismen kännetecknas av objektivitet och innebär att forskarens bakgrund och förförståelse inte ska påverka forskningen. Kritiken mot positivismen ligger dock i att det är omöjligt för människan att vara helt objektiv (Patel & Davidson 2003:26-28). Detta leder in på det andra vetenskapliga perspektiv som jag vill presentera, hermeneutiken.

*Hermeneutik* betyder tolkningslära och kan sägas vara motsatsen till positivism. Inom detta vetenskapliga perspektiv vill man studera, tolka och förstå den mänskliga existensen, inte förklara företeelser. Fokus ligger på det talade och skrivna språket och genom det anses man kunna få kunskap om det genuint mänskliga. Inom hermeneutiken ses förförståelsen som en tillgång och inte ett hinder vid närmande, tolkning och förståelse av forskningsobjektet. Vidare försöker den hermeneutiske forskaren se helheten i forskningsproblemet och helheten ses som mer än summan av delarna (Patel & Davidson 2003:28-31).

När det gäller studier av människor, deras sociala liv och samspel med andra, ligger tankesättet i denna uppsats närmare hermeneutiken än positivismen. Att som forskare vara objektiv och neutral är ett ideal inom positivismen som kan fungera när det gäller naturvetenskapliga studier, men att tillämpa det på ett ämne inom socialt arbete ter sig svårare. I motsats till det positivistiska idealet om objektivitet, ser jag min förförståelse av ämnet och upplevelser som jag har med mig från min bakgrund som en tillgång och ett verktyg i arbetet med uppsatsen. Jag har också för avsikt att se helheten av forskningsproblemet snarare än att tro att jag kan reducera ämnet till små enkla beståndsdelar.

Arbetet med denna uppsats har till stor del bestått av att relatera teori och empiri till varandra. Empiri innebär de observationer som gjorts av verkligheten (Patel & Davidson 2003:18). Jag vill här presentera två begrepp som är centrala när det gäller att relatera teori och empiri. Det första är *deduktion* och ett sådant arbetssätt innebär att man utifrån teorier och principer drar slutsatser om enskilda fall (Patel & Davidson 2003:23-25). Ur befintlig teori skapas således hypoteser som sedan prövas gentemot verkligheten. Det andra begreppet jag vill presentera är *induktion*. Detta arbetssätt innebär att man studerar forskningsobjektet, utan att ha förankrat undersökningen i vedertagen teori, och utifrån det formulerar en teori. Detta innebär dock inte att man arbetar helt förutsättningslöst, utan forskarens bakgrund och idéer kommer att präglade den teori man producerar (Patel & Davidson 2003:23-25).

Eftersom det finns en mycket begränsad mängd litteratur och material skrivet om bekymringssamtal, har arbetet med denna uppsats främst skett induktivt. Detta innebär att jag utifrån de enskilda intervjuerna har försökt att härleda teorier ur fakta kring användandet av bekymringssamtal i Skarpnäck och Uppsala. Inslag av deduktion finns dock, då mina frågeställningar till socialarbetarna till viss del utgått från de teorier om bekymringssamtal som finns i litteraturen

(Patel & Davidson 2003:23-25). På grund av den begränsade mängd litteratur som handlar om bekymringssamtal, har uppsatsen en *explorativ* karaktär. Detta innebär att den är undersökande och att jag har försökt inhämta information och belysa ämnet allsidigt. Uppsatsen har även en *deskriptiv* ansats, vilket innebär att jag beskriver den kunskap om bekymringssamtal som redan finns (Patel & Davidson 2003:12-13).

Ett annat sätt att definiera forskning är att bestämma om den ska vara av kvalitativ eller kvantitativ art. När det gäller kvalitativa studier syftar de till att undersöka arten, egenskapen och karaktären hos något. En kvantitativ studie däremot syftar på storleken och mängden av något (Kvale 1997:67-68). Avsikten med denna uppsats är att den ska vara av *kvalitativ* art snarare än kvantitativ. Ett kännetecken på detta är att ord, snarare än siffror, kommer att användas som analysenhet (Denscombe 2000:204).

För att uppfylla syftet och besvara frågeställningarna har jag valt att intervjua socialarbetare som använder metoden. Fokus i uppsatsen ligger på tillämpningen av metoden. Till en början i uppsatsarbetet hade jag dock tankar på att uppsatsen skulle bli en implementeringsstudie. I detta ingår att belysa de procedurer som används för att föra in nya metoder i en verksamhet, samt att undersöka de strategier som används för att förankra och kvalitetssäkra insatserna från beslut till genomförande (Holmberg & Fridell 2006:8). Även om uppsatsen befinner sig inom ramarna för implementering, anser jag inte att den är en implementeringsstudie. Förvisso beskrivs metodens väg in i organisationen, men för att uppsatsen skulle ha benämnts implementeringsstudie, skulle det ha krävts att fokus legat mer på metodens förankring i organisationen samt belyst olika kvalitetssäkrande insatser när det gäller metodens användande.

När det gäller undersökningsmetod för att uppfylla syftet och besvara frågeställningarna har jag använt mig av litteraturgenomgång samt kvalitativa intervjuer. Litteraturgenomgång innebär att sammanfatta och analysera litteratur, uppsatser och artiklar som handlar om bekymringssamtal. Syftet med det är att fördjupa kunskapen om bekymringssamtal (Patel & Davidson 2003:130). Kvalitativa intervjuer är halvstrukturerade, vilket innebär att de varken är öppna samtal eller följer ett strikt formulerat frågeformulär. Intervjuerna har genomförts utifrån en intervjuguide med vissa bestämda teman och förslag på frågor (Kvale 1997:32). Skulle en enkätundersökning ha gjorts skulle visserligen fler personers åsikter täckts in, men samtidigt skulle man förlora det specifika i varje intervjupersons berättelse (Kvale 1997:67-78). Syftet med att göra kvalitativa intervjuer är att undersöka intervjupersonernas användande, erfarenhet och upplevelse av bekymringssamtal. Jag har valt att intervjua socialarbetare som arbetat med bekymringssamtal längre än ett år, eftersom det innebär att de har en relativt stor praktisk erfarenhet av metoden. Genom att intervjua dem har jag fått reda på hur det kom sig att de började arbeta med metoden samt hur de använder sig av metoden på sin arbetsplats. Jag har även intervjuat Björn Övrum som grundat och utvecklat metoden i Norge. Han är även ansvarig för Vägledningshäftet som används för att genomföra bekymringssamtal. Honom intervjuade jag för att komplettera den teoretiska informationen om bekymringssamtal jag fick genom litteraturgenomgången och litteraturstudier. För att ta reda på mer om hur metoden kom till Sverige

och började användas här, har jag via telefon pratat med en socialarbetare i Farsta socialtjänstförvaltning (Mowitz 2007). Jag har även deltagit på den utbildning i bekymringssamtal som ges till socialarbetare och poliser som vill använda sig av metoden.

Patel & Davidson nämner förundersökning som ett hjälpmedel för att skapa frågeformulär eller bestämma vilka tekniker som skall användas för inhämtning av information. Detta har jag till viss del gjort, då mina samtal med fältassistenter i Skarpnäck under praktikperioden angående bekymringssamtal hjälpt mig att bestämma inriktning på uppsatsen samt se möjliga områden att undersöka närmare (Patel & Davidson 2003:58).

Observationer är ett bra sätt att samla information på, men mina observationer under praktiken var dock varken planerade eller systematiskt registrerade. På grund av detta kan dessa observationer inte användas i uppsatsen. Jag kommer inte heller att ha möjlighet till nya observationer på grund av den begränsade tiden för uppsatsskrivandet. De observationer jag gjorde av bekymringssamtal under hösten 2006 utgör dock en viktig del i min förförståelse och förkunskap inom ämnet (Patel & Davidson 2003:79-98).

### 3.3 Litteratur

För att finna relevant litteratur för uppsatsen har jag valt att söka material på Ersta Sköndal högskolas bibliotekskatalog. Jag har även sökt i Stockholms universitets bibliotekskatalog, Libris samt använt mig av sökmotorn Google på Internet. De sökord jag använt är ”bekymringssamtal” och ”the empowerment conversation”. Detta har hjälpt mig att hitta viss information kring arbetet med bekymringssamtal i Sverige och Norge. För att öka antalet träffar har jag även använt ”empowerment” som sökord. För att hitta artiklar som behandlar ämnet bekymringssamtal har jag använt mig av artikeldatabaserna Artikelsök, Academic Search Elite samt SocIndex. Jag har dock inte hittat några relevanta artiklar där. Vidare har jag frågat efter litteratur hos fältassistenter i Skarpnäck och Farsta och grundaren av metoden Björn Övrum i Norge. Trots detta har det varit svårt att hitta material som handlar om bekymringssamtal. Genom socialarbetarna på Ungdomscentrum i Uppsala fick jag veta att en rapport skrivits för BRÅ:s räkning som handlar om olika typer av påverkansprogram, däribland en liten del om bekymringssamtal. Vid kontakt med BRÅ visade det sig dock att rapporten inte publicerats än. En viktig källa för denna uppsats som jag hittat är dock *Vägledningshäfte för samtalsledare –hur genomför man ett bekymringssamtal (2002)*. Denna pärm med material utgör grunden för metoden och i den beskrivs tankar bakom samt hur man praktiskt genomför samtalen. I den finns även förslag på intervjufrågor samt illustrationer för att förklara olika fenomen bland ungdomar. Detta material utgör även bas för de utbildningar i bekymringssamtal som hålls i Sverige. En annan viktig källa är boken *Vold, Rasisme og Ungdomsgjenger (1999)* skriven av Tore Björge och Yngve Carlsson. Boken handlar om arbetet med högerextrema grupper av ungdomar i Norge och i slutet av boken finns det en beskrivning av en tidig upplaga av bekymringssamtal. Genom att använda

sökmotorn Google hittade jag ytterligare material angående bekymringssamtal som Björge och Carlsson skrivit.

Genom att använda mig av boken *Samhället och de unga lagöverträdarna* (Thunved 2007), har jag kunnat beskriva lagstiftningen kring unga lagöverträdare. I samma syfte har jag använt mig av ett betänkande från regeringen, *Ingripanden mot unga lagöverträdare* (SOU 2004:122). En annan källa jag använt är Kjell Hanssons bok *Familjebehandling på goda grunder: en forskningsbaserad översikt* (2001). Denna bok tar upp olika former av familjebehandling och särskilt kapitel sex som handlar om familjeterapi vid ungdomsasocialitet är intressant för denna uppsats. En av metoderna som benämns i kapitlet är MST (Multisystemisk Familjeterapi). Från *Nätverksboken* (Forsberg & Wallmark 1998) har jag hämtat teorier kring system och från boken *Frigörande kraft* (Forsberg & Starrin 1997) teorier om empowerment. Jag har även använt mig av rapporter från BRÅ som belyser frågor kring unga lagöverträdare. En mängd böcker angående vetenskaplig metod har också använts i arbetet med uppsatsen.

### 3.3.1 Källkritik

Kontroll av skriftliga källor kan ske utifrån fyra kriterier: autenticitet, trovärdighet, representativitet och innebörd. Autenticitet handlar om källans äkthet, att man inte har att göra med förfalskningar. Trovärdighet handlar om med vilket syfte, av vem och när källan skrevs. Representativitet handlar om källan är typisk för sitt slag och om den representerar en typisk enhet av den företeelse som skildras. Innebörd handlar om tydligheten och entydigheten i källan. I detta ligger också att man bör fråga sig om det finns några undermeningar, jargong eller innehåll som måste läsas mellan raderna (Platt & Scott refererade i Denscombe 2000:198-199).

Litteraturen som redovisas anses vara autentisk då den består av material från utbildare inom bekymringssamtal, kurslitteratur, forskningsrapporter, SOU-rapporter och lagtexter. Jag har ingen anledning att tro att det skulle röra sig om förfalskningar. Litteraturen anses som trovärdig eftersom den är skriven i forsknings- och utvärderingssyfte, författarna är relativt kända samt att den är relativt nyskriven. En källa är dock relativt gammal, Bronfenbrenners bok från 1979. Boken är dock ofta refererad till i nya böcker som handlar om systemteori. Litteraturen anses representativ då den påvisar en överensstämmelse med annan liknande litteratur samt att det som skildras, exempelvis behandling av ungdomar, juridik samt metoder för forskning beskrivs på liknande sätt i de olika böckerna och källorna. Innebörden i litteraturen har varit tydlig och lätt att förstå.

## 3.4 Intervju- och analysförfarande

Uppsatsen är baserad på kvalitativa intervjuer som har genomförts enligt en intervjuguide (Bilaga 1 och 2). I intervjuguiden angavs de ämnen och teman som var aktuella för uppsatsen och förslag på frågor. Guiden har inte följts strikt under intervjuerna, utan frågornas lydelse och ordningsföljd har

varierat. Alla teman har dock belysts i alla intervjuer (Kvale 1997:121-123). Totalt har sex personer intervjuats, fem socialarbetare och grundaren av metoden. Vid en av intervjuerna var två intervjupersoner närvarande samtidigt, de andra har utförts med en intervjuperson närvarande. Således har totalt fem intervjuer genomförts.

Holme & Solvang (1997) nämner fyra huvudelement som är avgörande för hur resultatet av en intervju blir: *teman, roller, aktörer* och *kulisser*. De teman som finns i uppsatsen kan av olika anledningar vara svåra att prata om, både för den som intervjuar och den som blir intervjuad. För att intervjupersonen ska känna sig mer bekväm är det viktigt att han eller hon får veta vilka teman som ska behandlas under intervjun. När det gäller roller innefattar det de förväntningar som aktörerna har på varandras beteende. Dessa förväntningar kan exempelvis ha att göra med personliga relationer utanför intervjusituationen och statusskillnader mellan intervjuare och intervjuperson. När det gäller aktörer, syftar det på intervjuarens och intervjupersonens förmåga att delta i samspelet. Här är det viktigt att intervjuaren skapar en trygg situation och fångar upp de signaler som ges från intervjupersonen. Intervjuaren måste vidare balansera sin vilja att få så mycket information som möjligt mot intervjupersonens vilja att inte ge ut mer information än han eller hon känner sig bekväm med. Kulisser syftar på miljön där intervjun sker. Förhållanden som tid, plats, förberedelse och kroppsspråk påverkar det klimat som uppstår under intervjun. Inspelningsutrustning, som är nödvändig för att dokumentera intervjun, kommer även den att påverka resultatet av intervjun (Holme & Solvang 1997:106-107).

De teman som valts i intervjuguiden anser jag inte vara särskilt känsliga eller svåra att prata om. Frågorna under respektive teman handlar till stor del om arbetet med metoden och inte i så stor utsträckning om personliga saker. Personliga reflektioner och tankar kommer förvisso in under intervjun, men upplevelsen var aldrig att intervjupersonerna tyckte att ämnet var känsligt eller svårt att prata om. Jag har dock tyckt mig se en viss skillnad i hur frispråkigt respektive återhållsamt intervjupersonerna uttryckt kritik gentemot metoden och andra professioner som arbetar med ungdomar. Vad detta bottnar i är svårt att precisera. Före intervjutillfällena hade intervjupersonerna mottagit ett e-mail från mig med ett brev om informerat samtycke bifogat (se Bilaga 3). Vid intervjutillfällena gick jag igenom innehållet i det bifogade brevet. För att intervjupersonerna skulle känna sig trygga berättade jag även om de teman och frågor som skulle komma under intervjun. Sedan fick de ta ställning till om de ville framträda med sina namn i uppsatsen eller vara anonyma. Två av intervjupersonerna valde att vara anonyma, fyra av dem valde att framträda med sina namn (se Källförteckning). Under kapitlet ”Empiri” presenteras alla intervjupersonerna utifrån sin yrkestitel. Anledningen till att jag valde bort att presentera namnen i empiriredovisningen var för att göra uppsatsen mer enhetlig. När det gäller roller och förväntningar mellan intervjuare och intervjuperson är det viktigt att nämna att jag utifrån min praktikperiod i Skarpnäck kände fältassistenter i Skarpnäck redan innan intervjuerna gjordes. Om och hur detta påverkat resultatet av intervjuerna är svårt att avgöra. Avsikten har dock hela tiden varit att behandla och analysera materialet från dessa

intervjuer på samma sätt som materialet från de andra intervjuerna. Som en del av detta har samma intervjuguide använts vid alla intervjuerna, för att säkerställa uppsatsens validitet. För att skapa trygghet vid intervjutillfället betonades att deltagandet är frivilligt samt att intervjupersonen eller intervjupersonerna när som helst under intervjun kunde avbryta den. Jag har även under intervjutillfällena lyssnat och känt in signaler från intervjupersonen, för att undvika att gå för fort fram men också ansträngt mig för att hålla intervjupersonerna fokuserade på de förutbestämda temana.

Intervjuerna gjordes på intervjupersonernas arbetsplats. Undantag var dock intervjun med grundaren av metoden, som jag intervjuade i ett konferensrum på ett hotell i Stockholm. Inför intervjuerna har förberedelser skett genom att skapa intervjuguider (se Bilaga 1 och 2). I princip har samma intervjuguide använts vid varje intervju. Modifieringar gjordes dock vid intervjun med grundaren av metoden, samt efter den första intervjun med en socialarbetare, då det blev möjligt att på ett tydligare sätt se vilka frågor som var relevanta och vilka som kunde strykas. Varje intervju varade i mellan 35 till 60 minuter och spelades in på en MP3-spelare.

När intervjuerna gjorts skrevs de ut, transkriberades, i det närmaste ordagrant med undantag för upprepningar från intervjupersonerna. Intervjumaterialet har använts både som kvalitativt källmaterial, som senare kom att analyseras. Intervjumaterialet har också använts som ren information, exempelvis information om arbetsplatserna och fakta kring intervjupersonerna. Efter transkriberingen påbörjades analysen av det material som samlats in genom intervjuerna. Syftet med analysen var att identifiera mönster, processer, gemensamma drag och skillnader i intervjumaterialet (Miles & Huberman enligt Denscombe 2000:248). När materialet gick igenom, var det därför viktigt att söka efter återkommande teman och kopplingar mellan de enheter och kategorier som trädde fram. Den analysmetod jag främst använt mig av är *meningskategorisering*. Genom att jag växlat mellan och använt många olika tekniker för analys har analysen även skett *ad-hoc* (Kvale 1997: 178). Genom att använda mig av meningskategorisering har jag kategoriserat intervjumaterialet utifrån teman som visat sig centrala. Att skapa mening *ad-hoc* innebär att jag använt mig av sunt förnuft för att tolka intervjuresultaten. Detta innebär att jag direkt efter intervjuerna skrev ner mina första intryck och de viktigaste teman som intervjupersonen lyft fram. Senare transkriberade jag intervjun och fick därigenom en djupare förståelse för det som sagts. Efter det kategoriserade jag intervjusvaren och räknade yttranden som kunde placeras i respektive kategori. Genom att gå tillbaka till syfte och frågeställningar för uppsatsen kunde jag även urskilja vilka delar som var relevanta respektive icke relevanta för uppsatsen. När intervjumaterialet analyserats och skrivits samman, återvände jag till intervjupersonerna. Genom att låta dem läsa det analyserade materialet, var det möjligt att kontrollera de förklaringar och teman som vuxit fram. På så sätt kontrollerades materialets validitet gentemot verkligheten (Denscombe 2000:247-249).

Det finns givetvis både fördelar och nackdelar med en kvalitativ analys, som bland annat berör mötet mellan den studerade verkligheten och den som studerar denna verklighet, forskaren. En fördel som Denscombe (2000) nämner är att datamaterialet och analysen är förankrade i verkligheten. Den

sociala verklighetens villkor kommer till uttryck genom att yrkesverksamma socialarbetare kommer till tals i kvalitativa intervjuer. Möjligheterna att ur detta skapa ”skrivbordsteorier” eller gripa teorier ur luften är små. En annan fördel som Denscombe nämner är att datamaterialet är rikhaltigt och detaljerat. Utifrån de kvalitativa intervjuerna med socialarbetare, ges en fyllig beskrivning av de komplexa sociala situationer som uppstår vid arbetet med bekymringssamtal. Vidare nämner Denscombe att det vid kvalitativ analys finns en tolerans för tvetydigheter och motsägelser i intervjumaterialet. Målet vid en kvalitativ analys är inte att lyfta fram en förenklad bild av verkligheten, utan målet är snarare att lyfta fram den komplexitet som finns i den sociala verklighet som undersöks. En risk med kvalitativ analys kan dock vara att förklaringen blir alltför förenklad. Forskaren kan i sin strävan efter att identifiera teman i materialet, frestas att utelämna inkonsekvenser och oklarheter i materialet. Att erkänna att sociala fenomen är komplicerade och komplexa är viktigt för att undvika frestelsen att förenkla frågorna alltför mycket. En nackdel som Denscombe nämner med kvalitativ analys, är att data kan vara mindre representativ. Det är svårt att fastställa i vilken utsträckning det är möjligt att generalisera detaljerade djupstudier av ett fåtal enheter till andra enheter. Vidare nämner Denscombe att det finns en risk att betydelsen dekontextualiseras. Detta innebär att det finns en risk att ord tas ur sitt sammanhang och ges en betydelse som avviker från den ursprungliga betydelsen. Kontexten är således en viktig del av kvalitativ data och risken är stor att innebörden i data går förlorad eller förändras vid transkriberingen och tolkningen av intervjuerna (Denscombe 2000:259-261). När det gäller analysen av intervjumaterialet har jag varit noggrann med att lyfta fram avvikande åsikter och motsägelser i intervjumaterialet. Jag har också försökt att förstå sammanhanget i vilket olika uttalanden gjorts, för att undvika att betydelsen dekontextualiseras.

#### 3.4.1 Uppbyggnad av uppsatsens teoretiska tolkningsram

Uppsatsens teoretiska tolkningsram består av centrala begrepp, tidigare forskning inom området och teoretiska perspektiv som härletts ur empirin. De centrala begrepp som förklaras är ungdom, samtal, metod och socialt förebyggande arbete. De teoretiska perspektiv som härletts ur uppsatsens empirimaterial är systemteori, empowerment, behandling av kriminellt beteende, lösningsfokuserat arbete samt implementering.

#### 3.4.2 Struktur på uppsatsens empiridel

Utifrån intervjumaterialet har fyra huvudteman identifierats. Dessa är användandet av bekymringssamtal, verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal, kritik gentemot bekymringssamtal och vidareutveckling av bekymringssamtal. Utifrån dessa huvudteman har sedan olika underrubriker skapats (se bilaga 6). Dessa underrubriker är tänkta att fånga in olika meningsbärande enheter. Det vill säga text som på något sätt bär med sig kunskap om de olika teman som i denna uppsats belyses (Malterud 1998:92).

### 3.5 Urval

När det gäller urval, börjar jag med att beskriva två typer av urval, slumpmässigt och strategiskt. Slumpmässigt urval innebär att man utifrån en urvalsgrupp lottar fram vilka som ska intervjuas. Detta innebär att resultaten kan generaliseras. Strategiskt urval däremot, innebär att man utifrån en urvalsgrupp, väljer ut dem som kan tänkas bidra med adekvata data både med avseende på bredd och djup (Malterud 1998:55-60). Denna uppsats baseras på strategiskt urval där jag valt ut socialarbetare på två olika arbetsplatser som arbetat med bekymringssamtal under minst ett år. Anledningen till detta är att det behövs adekvata data med både bredd och djup för att belysa uppsatsens frågeställningar. Ett slumpmässigt urval bland socialarbetare som arbetar med bekymringssamtal hade riskerat att ge ett tunnare material, på grund av att många av dem arbetat med bekymringssamtal under en mycket kort tid. Eftersom de intervjuade socialarbetarna inte består av ett slumpmässigt urval kan resultaten inte generaliseras och deras röster talar därmed enbart för dem själva. Vidare ska urvalet vara lagom omfattande. Om det är för stort blir det svårt att få överblick i analysfasen och är det för litet blir mängden data alltför begränsad (Malterud 1998:62-63). De fem socialarbetare jag intervjuat, anser jag vara ett lagom stort urval för denna uppsats.

I fallet med denna uppsats bestämde jag mig tidigt i forskningsprocessen för att intervju de två fältassistenter i Skarpnäck. Detta eftersom jag gjort min praktik där och visste att de arbetat med bekymringssamtal under cirka två år. Jag ville också hitta andra intervjupersoner som arbetade med bekymringssamtal, företrädesvis på en annan arbetsplats inom Stockholms kommun med omnejd. För att ge en djupare och bredare bild av hur bekymringssamtal används och utvecklas, ville jag också få tag på intervjupersoner som arbetat med bekymringssamtal under en längre period, minst ett år. Eftersom jag visste att det var fältassistenter som arbetade med bekymringssamtal i Skarpnäck, utgick jag från att det på andra arbetsplatser också var socialarbetare med den befattningen som arbetade med metoden. För att få tag på fältassistenter i Stockholm som arbetade med bekymringssamtal, ringde jag runt till alla stadsdelsförvaltningar i Stockholms stad. Dels för att ta reda på om det fanns fältassistenter i stadsdelen men också för att ta reda på om de arbetar med bekymringssamtal. Det visade sig att det fanns fältassistenter i ungefär två tredjedelar av de totalt 18 stadsdelarna. Många av dessa har gått utbildningen för bekymringssamtal men bara i Skarpnäck har man arbetat med metoden under en längre period. I Hägersten nämnde en av fältassistenterna att man arbetat med bekymringssamtal i drygt ett år, under namnet ”kontaktsamtal”. Andra fältassistenter svarade att de gått utbildningen men inte arbetar med metoden. I två av stadsdelarna nämnde man att polisen i stadsdelen arbetar med bekymringssamtal. Ungefär hälften av fältassistenterna svarade dock att de gått utbildningen och är på väg att starta upp arbetet med bekymringssamtal. Malterud (1998) nämner att man i vissa fall behöver utvidga sitt urval under forskningens gång (Malterud 1998:57). För att komma i kontakt med fler socialarbetare som arbetar med bekymringssamtal, bestämde jag mig därför att utvidga mitt urval. Jag begränsade mig inte längre till fältassistenter utan inkluderade även socialarbetare med andra befattningar. Gilbert (1996) talar om ”snowball sampling” och menar att det

är en metod som kan användas för att bestämma urvalet av intervjupersoner när det är svårt att få tag på lämpliga intervjupersoner. Metoden innebär att man frågar en intervjuperson om den känner någon annan som skulle kunna vara lämplig som intervjuperson, och utifrån den personen frågar man vidare om den känner någon som skulle kunna vara lämplig, och så vidare. Vidare nämner Gilbert att metoden bara kan användas när målgruppen är involverad i någon typ av nätverk med andra som delar det för undersökningen centrala intresset (Gilbert 1996:73-74). Utifrån den metoden fick jag av fältassistenter i Skarpnäck reda på att en kollega till dem i Farsta arbetat mycket med bekymringssamtal. Hon arbetade tidigare som socialarbetare i Skarpnäck och var den som introducerade bekymringssamtal där. Jag kontaktade även kommuner som gränsar till Stockholm för att ta reda på om det finns någon där som arbetar med bekymringssamtal. Utifrån deltagarlistor från utbildningar i bekymringssamtal fick jag till slut kontakt med socialarbetare i Uppsala, som arbetat med metoden under cirka 2 år. Vid det laget fanns det, förutom fältassistenter i Skarpnäck, socialarbetare i Hägersten, Farsta och Uppsala som jag skulle kunna intervjua. Utifrån de olika beskrivningarna av arbetet med metoden som jag fått vid telefonkontakt med arbetsplatserna, bestämde jag mig slutligen för att intervjua, förutom fältassistenter i Skarpnäck, socialarbetarna i Uppsala. Anledningen till detta var att deras beskrivning av användningen, utvecklingen och anpassningen av metoden på sin arbetsplats, väckte störst intresse och nyfikenhet hos mig. Anledningen till att jag inte kontaktade socialarbetare i andra kommuner exempelvis Göteborg eller Trelleborg, där jag fått reda på att bekymringssamtal också används, beror dels på det geografiska avståndet från Stockholm, men också på att jag bedömde att de intervjupersoner jag fått tag på var intressanta och att de skulle ge mig gott om material till uppsatsen. Jag intervjuade även Björn Övrum, grundare av metoden. Han bidrog med viktig bakgrundsinformation till uppsatsen.

Kvale (1997) talar om intervjupersoner som *informanter* och/eller *representanter*. En informant informerar på ett objektivt sätt om fakta och faktiska sakförhållanden. En representant däremot informerar på ett subjektivt sätt om sin ”livsvärld” och ger uttryck för känslor, åsikter och uppfattningar. Kvale menar att en intervjuperson kan vara både informant och representant (Kvale 1997:197). I denna uppsats har intervjupersonerna fungerat både som informanter och representanter. De har informerat om fakta och sakförhållanden, men även gett uttryck för känslor, åsikter och uppfattningar.

### **3.6 Presentation av intervjupersonerna**

Intervjupersonerna i uppsatsen består av fem socialarbetare samt grundaren av metoden som är polis. De har alla erfarenhet av att arbeta med bekymringssamtal. Intervjupersonerna presenteras med sin titel i uppsatsen. En anledning till detta är att två intervjupersoner ville vara anonyma. En annan anledning är att intervjupersonernas namn inte tillför något specifikt till uppsatsen. Numreringen av dem handlar om i vilken ordning intervjuerna skedde. Således intervjuades socialarbetare 1 före socialarbetare 2 och så vidare.

*Socialarbetare 1* arbetar som fältassistent på Resursenheten inom Skarpnäcks stadsdelförvaltning. Hon har arbetat där i ungefär ett och halvt år. Hon är utbildad socionom, men har även läst en del psykologi och pedagogik. Hon har arbetat med bekymringssamtal sedan hon började arbeta som fältassistent i Skarpnäck, det vill säga under cirka ett och ett halvt år. *Socialarbetare 2* arbetar också som fältassistent på Resursenheten inom Skarpnäcks stadsdelförvaltning. Han har arbetat där i två och ett halvt år. Han är utbildad barn- och ungdomspedagog samt har läst en kurs i kognitiv beteende terapi. Med bekymringssamtal har han arbetat i ungefär två år. *Socialarbetare 3* arbetar på Ungdomscentrum i Uppsala, en Råd och Stöd enhet inom Uppsala kommuns individ och familjeomsorg. Hon har arbetat där i snart två år och är utbildad socionom. Med bekymringssamtal har hon arbetat sedan hon började på Ungdomscentrum, det vill säga under snart två år. *Socialarbetare 4* arbetar på Ungdomscentrum i Uppsala. Hon har arbetat där i två år och är utbildad beteendevetare. Hon har tidigare arbetat på behandlingshem och som tolk, fältsekreterare och familjehemssekreterare. Bekymringssamtal har hon arbetat med under två år. *Socialarbetare 5* arbetar också på Ungdomscentrum i Uppsala. Hon har arbetat där i fyra år. Hon är utbildad socionom samt har gått en Steg 1 utbildning. Tidigare har hon arbetat med behandling och utredning av ungdomar. Bekymringssamtal har hon arbetat med under de senaste två åren. *Grundaren av metoden* arbetar som polis i Mangleruds polisdistrikt i Oslo. Han har arbetat där i 12 år och är inriktad på brottsförebyggande arbetet bland ungdomar. Han har arbetat inom den norska polisen sedan 1991.

### **3.7 Etiska aspekter**

När det gäller att säkerställa ett etiskt förhållningssätt under arbetet med uppsatsen har jag min utgångspunkt i *Lag om etikprövning av forskning som avser människor* (SFS 2003:460). Där nämns krav på information och samtycke, konfidentialitet, anonymitet och nyttjande som de mest centrala aspekterna vid forskning som rör människor. När det gäller information och samtyckeskravet, har jag via ett brev om informerat samtycke (se Bilaga 3) samt muntligen, innan intervjuerna, informerat intervjupersonerna om vem jag är, syftet med uppsatsen, vilka metoder jag kommer att använda samt att deltagandet är frivilligt och att det när som helst är möjligt att dra sig ur intervjun. Jag har även upplyst intervjupersonerna om att uppsatsen kommer att publiceras på Ersta Sköndal högskolas hemsida. När det gäller kravet på konfidentialitet har jag förvarat intervjumaterialet på ett säkert sätt där enbart jag haft tillgång till det. Jag kommer också inom en rimlig tid efter uppsatsarbetets slutförande att förstöra det inspelade materialet. När det gäller intervjupersonernas anonymitet har fyra av dem godkänt att jag använder deras riktiga namn i uppsatsens källförteckning, medan två av dem vill vara anonyma. Nyttjandekravet kommer jag att uppfylla genom att använda mitt material uteslutande till c-uppsatsen.

Ett annat etiskt problem är hur djupt och kritiskt jag ska analysera intervjuerna samt om intervjupersonerna ska ges möjlighet att påverka tolkningen av deras uttalanden (Kvale 1997:105).

Genom att låta intervjupersonerna läsa igenom min redovisning av intervjuerna, har de getts möjlighet att kommentera min tolkning.

### **3.8 Validitet, reliabilitet och kritisk reflektion**

*Validitet* hänför sig till den utsträckning i vilken en metod undersöker vad den är avsedd att undersöka, till ”den utsträckning i vilken våra observationer verkligen speglar de fenomen eller variabler som intresserar oss” (Pervin 1984:48 enligt Kvale 1997:215). Med andra ord innebär detta att fråga sig om man använt relevanta begrepp och rimliga kartläggningsmetoder för att studera det ämne som är i fokus för uppsatsen (Malterud 1998:25-27). *Reliabilitet* handlar om mätnoggrannhet och tillförlitlighet i materialet (Kvale 1997:207-209). Man bör som forskare fråga sig om någon annan genomfört forskningen, skulle han eller hon ha kommit fram till samma resultat? Denna fråga är givetvis svår att svara på, men en redogörelse för uppsatsens mål, syfte, genomförande samt resonemangen bakom beslut som fattades kring exempelvis urval, gör det möjligt för läsaren att få en inblick i forskningen och därigenom bedöma reliabiliteten i arbetet (Denscombe 2000:250-251). *Kritisk reflektion* är ett viktigt förhållningssätt i en forskningsprocess. Detta innebär att både i processen, arbetet och redovisandet av materialet i uppsatsen, visa en vilja och förmåga till att ifrågasätta genomförandet och slutsatserna av sitt eget arbete på ett reflekterat sätt (Malterud 1998:23-25).

För att säkerställa uppsatsens validitet har jag i processen med skrivandet av uppsatsen kontrollerat och ifrågasatt mitt eget arbete. Exempelvis gäller detta tolkningen och förståelsen av intervjupersonernas uppfattningar. När det gäller uppsatsens reliabilitet har jag, på ett så tydligt sätt som möjligt, redovisat hur arbetet med uppsatsen skett och framskridit. För att uppfylla kravet på kritisk reflektion har jag låtit intervjupersonerna läsa igenom materialet innan uppsatsens färdigställande, för att de därigenom ska ges möjlighet att korrigera eventuella felaktigheter i min tolkning.

### **3.9 Generaliserbarhet**

*Generaliserbarhet* handlar om i vilken grad resultaten av uppsatsen kan generaliseras, huruvida den nya kunskapen är allmängiltig. Kvale (1997) talar om tre typer av generalisering. Den första är naturalistisk generalisering, vilken handlar om generalisering utifrån personlig erfarenhet. Detta kan benämnas tyst kunskap och leder till förväntningar snarare än formella förutsägelser. Den andra typen av generalisering är statistik generalisering. Denna typ av generalisering är formell och bygger på statistik. Analytisk generalisering innebär att utifrån en väl överlagd bedömning och analys, hämta vägledning för vad som kommer att hända i en annan situation (Kvale 1997:209-211).

När det gäller denna uppsats, låter sig en naturalistisk generalisering göras, där de personliga erfarenheter av användandet av metoden bekymringssamtal som redovisas i denna uppsats, kan tas med som förväntningar vid ett eventuellt framtida användande av metoden. Det är även möjligt att göra en analytisk generalisering, där man utifrån bedömning och analysering av metoden, kan hämta

vägledning inför framtida användning av metoden. Man bör dock vara medveten om att ett intervjuande av andra personer som arbetar med bekymringssamtal, antagligen skulle leda till andra resultat än de som kommer fram i denna uppsats. Vidare bör nämnas att intervjupersonerna bara talar för sig själva, deras åsikter och uppfattningar kan och bör inte generaliseras till alla som arbetar med bekymringssamtal.

## 4 BAKGRUND OCH CENTRALA BEGREPP

Under denna rubrik beskrivs historik bakom bekymringssamtal, hur metoden beskrivs i litteraturen, centrala begrepp samt lagstiftning som finns i anknytning till bekymringssamtal.

### 4.1 Historik bakom bekymringssamtal

Grundaren av metoden bekymringssamtal, Björn Övrum, började 1991 att arbeta inom den norska polisen. Under mitten av 1990-talet arbetade han med kartläggning av högerextrema miljöer i Oslo. För att förstå mer om dessa grupperingar läste han allt han kom över som handlade om nynazister. Han läste då att en effektiv strategi för att arbeta med ungdomar som befinner sig i utsatta miljöer är att bjuda in den berörde ungdomen och dennes föräldrar till samtal på polisstationen. Han försökte få med sig den brottförebyggande avdelningen att arbeta på detta sätt, men det visade sig vara svårt att få med dem, eftersom de inte vana att arbeta så. Trots detta skapade grundaren av metoden en manual för hur man kan genomföra ett sådant samtal. Han delade ut den till några brottförebyggare och genomförde samtal, brottförebyggarna genomförde några och han själv några. Enligt grundaren av metoden var effekten mycket god och en stor del av de ungdomar de hade inne för samtal slutade omedelbart att vara med i de nynazistiska miljöerna. Grundaren av metoden började i samband med detta att arbeta på en av den norska polisens brottförebyggande avdelningar i Oslo. Som en del av arbetet där, så var han med och skapades manualer till alla de olika arbetsuppgifterna på arbetsplatsen, även manualer för specifika brott, såsom klotter, snatter och droginnehav. Manualerna handlade mycket om att ge ungdomen information om vad brottet kan leda till, både det konkreta brottet men också motsvarande brottslighet i framtiden. Eftersom det skapades en manual till varje enskilt typ av brott, blev det till slut oerhört många manualer. År 1998 fick så grundaren av metoden idén att fokusera på livssituationen hos ungdomen istället för att fokusera på den typ av brott som begåtts. Han skapade då en förlaga till det som idag kallas bekymringssamtal, där fokus ligger på de bakomliggande orsakerna till brottslighet samt ungdomens livssituation. Med hjälp av det norska Justitiedepartementet och en forskare på norska Polishögskolan, som doktorerat i vuxen- och barnkommunikation, utvecklades metoden. Lämpliga teman valdes ut och i anslutning till dessa konkreta frågor att ställa till ungdomen. Så småningom blev det beslutat att metoden skulle användas i hela Norge, så materialet trycktes upp och spreds till landets alla polisdistrikt. År 2003 kom det i Norge en lagstiftning som handlar om bekymringssamtal. Enligt grundaren av metoden säger lagen att om polisen har anledning till att tro att ungdomen har begått någon slags brottslig handling, så kan polisen kalla till bekymringssamtal. Om de inte kommer efter skriftlig kallelse minst tre dagar i förväg, så kan polisen få ett beslut från en åklagare som säger att de kan hämta dem med tvång, både föräldrarna och ungdomen. Att hämta någon med tvång ger dock en dålig ingång till ett bra samtal (Grundaren av metoden 2007).

Till Sverige kom bekymringssamtal enligt grundaren av metoden genom socialarbetare i Växjö och Värnamo. Det började med att de kom på studiebesök till Oslo och grundaren av metoden berättade då

om metoden. Sedan blev han inbjuden till Växjö och Värnamo för att berätta mer om metoden. Utifrån detta har sedan metoden spridits i Sverige och grundaren av metoden har föreläst och utbildat människor i bekymringssamtal på en mängd platser i landet. I Sverige har det främst varit socialtjänsten och fältassistenter som fattat intresse för metoden, men enligt grundaren av metoden är det fler och fler poliser i Sverige som nu börjat använda metoden. Den utbildning som hålls i bekymringssamtal i Sverige omfattar en dag och innehåller en genomgång av metodens innehåll, teman och syften. Den innehåller även en genomgång av hur den kan användas utifrån socialtjänstens perspektiv (Grundaren av metoden 2007).

#### 4.1.1 En metod av praktiker för praktiker

Grundaren av metoden (2007) betonar att bekymringssamtal är en metod skapad av praktiker för att användas av praktiker. Han menar, när det gäller att skapa arbetsmetoder, att det är viktigt att praktiker skapar metoder utifrån den verklighet de möter i sitt arbete och inte överlåter uppgiften till teoretikerna. Grundaren av metoden berättar vidare att han känner till en del teorier i anknytning till bekymringssamtal, men att han valde att inte titta på dem när han skapade metoden. Han berättar också att han i efterhand sett att det är mycket teori inom förebyggande arbete som stämmer in på metoden. Grundaren av metoden berättar också att han anser att det skett en utveckling av metoden i Sverige. Exempelvis lyfter han fram att den svenska socialtjänsten håller flera samtal med varje ungdom istället för bara ett. Han anser att detta ökar kvaliteten på arbetet. När det gäller att metoden används som påföljd till brott i Sverige menar han att det är långt ifrån vad han skapade metoden till, men tycker samtidigt att det är roligt att bekymringssamtal används i många olika sammanhang. Han tycker dock att det känns konstigt att han som polis kommer till Sverige och undervisar socialtjänsten i samtalsmetodik. Han menar att socialarbetare har betydligt mer utbildning och större kunskap i samtalsmetodik än poliser. Han menar också att bekymringssamtal inte är något revolutionerande i sig, utan snarare en sammanfattning av hur man arbetar med ungdomar (Grundaren av metoden 2007). Grundaren av metoden bekymringssamtal har skapat ett material för att ge vägledning vid användandet av metoden. Den svenska titeln på detta material är *Vägledningshäfte för samtalsledare – hur genomför man ett bekymringssamtal*. Eftersom materialet sitter i en pärm, benämns det i vissa fall som ”pärm”. Utifrån Vägledningshäftet beskrivs i nästa avsnitt vad metoden bekymringssamtal innebär.

## 4.2 Bekymringssamtal enligt Vägledningshäftet

Det övergripande syftet med metoden bekymringssamtal är att förebygga att ungdomar begår brott eller att de slutar begå brott. Med andra ord fungerar metoden som en förebyggande insats. Bekymringssamtal har dock fler ändamål och effekter enligt metodens grundare. För det första är det en *reaktion* från samhället på en handling eller situation. Ungdomen blir *konfronterad* med den denna handling eller situation. Ungdomen blir sedan upplyst om möjliga *konsekvenser* av handlingen eller situation och faran med detta. Ungdomens livssituation *kartläggs* och genom detta blir både ungdomen

och föräldrarna *medvetandegjorda* om den aktuella livssituationen. Själva processen med att möta upp och delta i ett bekymringssamtal är ett mål i sig och kan i sig bidra till att förhindra nya händelser. Under ett bekymringssamtal kommer det ofta fram förslag på *uppföljning* och nya åtgärder. Det sista ändamålet och effekten av bekymringssamtal som nämns är att det ger ny och värdefull *kunskap* om hur ungdomar har det, aktuella fenomen bland ungdomarna samt att det ger erfarenhetsbaserad kunskap om vilka åtgärder som fungerar i olika situationer (Övrum 2005).

Metoden kommer, som tidigare nämnt, ursprungligen från Norge. Där utvecklades den i ett samarbete mellan det norska Justitiedepartementet, forskningsavdelningen på Polishögskolan samt Björn Övrum från avdelningen för förebyggande verksamhet på Mangleruds polisstation. Övrum, grundaren av metoden, har sammanställt materialet till bekymringssamtal som han valt att kalla *Vägledningshäfte för samtalsledare –hur genomför man ett bekymringssamtal*. Där ges en introduktion till metoden, samt en intervjuguide med olika teman och förslag på frågor. Ett bekymringssamtal föregås av att en ungdom har begått ett brott eller att en polis eller annan lokal förebyggare har en oro, en ”bekymring”, för en ungdom. Ungdomen och dennes föräldrar kallas därför in på ett samtal. Under detta enda samtal går samtalsledaren igenom hela materialet tillsammans med ungdomen och dennes föräldrar. Samtalet inleds med att ungdomen får berätta med egna ord om händelsen som är orsak till bekymringssamtalet. Ungdomen får även möjlighet att berätta om vad som ledde fram till händelsen och eventuellt vad som gjorde att han eller hon begick brottet. Ungdomen får sedan berätta om hur han eller hon vill ha det i framtiden, eventuellt kompletterat med föräldrarnas uppfattning. Samtalsledaren berättar sedan om olika händelser som kan leda fram till bekymringssamtal och ger en kortfattade beskrivning av vilka påföljder den aktuella händelsen kan leda till. Med hjälp av samtalet söker samtalsledaren i den unges livssituation efter möjliga förklaringar till hans/hennes medverkan i händelsen. Samtalsledaren hjälper ungdomen och föräldrarna att ringa in om något av de inom bekymringssamtal sju centrala temana pengar, fritid, spänning, skola, familj och vänner, självuppfattning och andra personliga förhållanden kan vara en möjlig förklaring till beteendet. Sedan går man i tur och ordning genom temana och börjar med det förmodade enklaste temat, för att sedan röra sig mot svårare teman (Övrum 2005). Nedan ges kortfattade förklaringar av de olika temana utifrån Vägledningshäftet.

Temat *pengar* handlar om ungdomens ekonomiska situation, synen på pengar, hur man får tag på och använder pengar samt om man är skyldig någon några pengar. Temat *fritid* handlar om vad ungdomen gör på sin fritid, umgängeskrets och aktiviteter. Temat *spänning* handlar om ungdomens förhållande till spänning, om han eller hon söker sig till riskfyllda aktiviteter eller tycker om att provocera andra. Temat *skola* handlar om hur ungdomen har det i skolan, hur det går i skolan, vad som är bra och dåligt där samt hur relationen är till andra elever och lärare. Temat *familj och vänner* handlar om relationer inom familjen samt till vänner. Exempelvis tar man upp hur föräldrarna reagerat på händelsen som föranledde bekymringssamtalet samt föräldrarnas gränser för och förväntningar på ungdomen. Temat *självuppfattning* handlar om hur ungdomen tror att andra ser på honom eller henne

samt hur han eller hon ser på sig själv. Det handlar även om hur ungdomen ser på framtiden. Temat *andra personliga förhållanden* bygger vidare på det föregående temat och går in djupare på ungdomens livssituation och om det finns saker som tynger den unge. Detta kan handla om exempelvis hot, våld, problem i familjen eller personliga bekymmer. Att prata om detta tema förutsätter att ett förtroende byggs upp mellan samtalsledaren och ungdomen. Genom dessa teman söker man efter troliga förklaringar till ungdomens beteende (Övrum 2005).

Enligt materialet varar ett bekymringssamtal en till två timmar och under denna tid hinner man med att prata igenom de olika temana. Ungdomen får även rita en nätverkskarta, där viktiga personer i ungdomens sociala nätverk finns med. Med stöd av bilder förklaras det hur vägar in och ut ur kriminalitet och drogmissbruk kan se ut. Genom att visa dessa bilder, exempelvis brottstrappan, drogtrappan och lyckotrappan (se bilaga 4) samt våldsspiralen och påverkan från vänskapskrets (se bilaga 5), kan samtalsledaren medvetandegöra ungdomen och föräldrarna med hänsyn till troliga förklaringar av beteendet. Det kan även bli tydligt för både för ungdomen, men också för föräldrarna, att ungdomen är inne i en negativ utveckling. Nästa steg i samtalet är för samtalsledaren att vägleda ungdomen och föräldrarna till att själva föreslå åtgärder. Hjälper det inte med vägledning kan samtalsledaren utifrån egen kunskap och erfarenhet ge råd till ungdomen och föräldrarna. Åtgärderna riktar sig mot fynd samtalsledaren gjort under genomgången av de olika temana och syftar till att ”lyfta” den unge upp från brotts/drogtrappan och styrka möjligheterna för den unge att komma till lyckotrappan. Avslutningsvis när det gäller åtgärder är det bra att skapa konkreta arbetsuppgifter att jobba vidare med. Exempel på detta kan vara att ungdomen bidrar med att hålla sig borta från negativa personer och miljöer. Åtgärder från föräldrarnas sida kan vara att ta initiativ och stödja ungdomen att komma in i en positiv ungdomsmiljö. Detta kan ske genom att tala med andra föräldrar eller att betala för aktuella fritidsaktiviteter. Åtgärder från samtalsledaren kan innebära att han eller hon lovar att ta kontakt med andra samarbetspartner för att få med dem i arbetet för ungdomen. Det är också viktigt att bli överens om en uppföljning med den unge och/eller föräldrarna. Genom allt detta kan samtalsledaren starta en process som för med sig en förändring av ungdomens beteende (Övrum 2005).

När det gäller ålder på ungdomarna är det särskilt ungdomar mellan 13 och 16 år som är aktuella för bekymringssamtal. Metoden kan också vara aktuell att användas när unga vittnen till brott är rädd för att träda fram samt för barn och ungdomar som känner otrygghet efter att de blivit utsatta för hot, våld och/eller rån. Metoden används i Norge av poliser men enligt materialet kan det med fördel även användas av andra lokala förebyggare (Övrum 2005).

### **4.3 Centrala begrepp**

Under denna rubrik har utifrån denna uppsats undersökningsområde följande bärande begrepp identifierats och förklarats: ungdom, samtal, metod och socialt förebyggande arbete.

#### 4.3.1 Ungdom

Ungdom avser en person som varit barn och är på väg att bli vuxen. Åldersspannet för en ungdom kan sträcka sig från 11 upp till 25 år. Den övre gränsen är dock otydlig. I en ungdoms liv händer det mycket, både sett till det yttre, men också sett till det inre. När det gäller det yttre så förändras givetvis ungdomens kropp, han eller hon växer och förändras, men krav ställs också på att ungdomen ska välja och genomgå utbildning, för att sedan ta sig in på arbetsmarknaden. När det gäller den inre utvecklingen, ska ungdomen utveckla sin egen identitet samt lära sig ett vuxet beteende och ta ett vuxet ansvar. Ungdomstiden innebär bland de största förändringarna i en människas liv. Denna utveckling kan gå till på många sätt. En del ungdomar bygger sin självbild och självkänsla genom att sköta sig exemplariskt, andra provocerar och utmanar de vuxnas värld. I denna utvecklingsperiod behöver alla ungdomar uppmärksamhet, både att någon bryr sig om dem men också någon som sätter gränser för dem. En vanlig motsättning inom en tonåring är en önskan att å ena sidan vara vuxen och självständig och å andra sidan en längtan att slippa vara stor hela tiden, att få vara liten och bli beskyddad och omhändertagen (Wrangsjö 2005:13-16, 110-111). När det gäller bekymringssamtal är det främst ungdomar i tonåren, det vill säga 13- till 18-åringar som är aktuella, men både yngre och äldre kan förekomma.

#### 4.3.2 Samtal

Samtal, eller kommunikation, handlar om vad som utspelar sig mellan människor. Under ett samtal sker kommunikation på flera olika sätt, exempelvis genom de ord som sägs men också genom kroppsspråk, blickar och tonläge. I ett samtal är det viktigt att kunna uppfatta och tolka andras känslor, men också att känna igen och tolka sina egna känslor. I detta ligger också att hitta känslomässiga uttryck som är lämpliga i sammanhanget. Wrangsjö (2005) skriver:

Att kommunicera med en ungdom kan innebära att möta någon som i ögonblicket styrs av känslor som han eller hon inte är medveten om och som det kan behövas tid att sortera ut. Innan detta har skett kan tonåringen ha svårt att veta vad hon eller han vill (Wrangsjö 2005: 105).

I samtal med ungdomar är det därför viktigt att respektera deras åsikter och tankar men också att, på ett lämpligt sätt, föra in alternativa synsätt. När det gäller bekymringssamtal är det viktigt för samtalsledaren att skapa ett bra samtalsklimat genom att känna in ungdomen, lyssna och ge bra respons på de svar ungdomen ger. Eftersom det ofta handlar om en oro kring ungdomen är det också viktigt att på ett tydligt sätt föra fram sin oro och berätta om sina egna åsikter och tankar kring situationen.

#### 4.3.3 Metod

Metod är ett ord som kommer från det grekiska ordet *methodos*, som betyder tillvägagående eller utförande. Det finns många definitioner av metod inom exempelvis socialt arbete, men något som är gemensamt för dessa är framhållandet av systematik, ändamålsenlighet och planering. För att benämna ett arbetssätt som metod, krävs det enligt dessa definitioner att de handlingar som praktiseras är

strukturerade på ett tydligt sätt som gör det möjligt att utföra dem av många olika personer i många olika situationer. Vidare krävs det att de är verksamma i förhållande till de mål eller uppgifter som föreligger. Slutligen, när det gäller planering, innebär det att insatsen ska följa ett visst mönster, antingen utifrån ett fastlagt schema eller mer öppet, utifrån hur arbetet utvecklas (Meeuwisse m.fl. 2006:166-168). När det gäller bekymringssamtal är de systematiska till sin karaktär och fyller en funktion. Trots detta är det enligt grundaren av metoden (2007) svårt att urskilja och mäta på vilka sätt bekymringssamtal är verksamt.

#### 4.3.4 Socialt förebyggande arbete

När det gäller socialt förebyggande arbete innebär det att förebygga uppkomsten av sociala problem. En definition av ordet förebygga är *att förhindra uppkomsten av något som inte är önskvärt* (Ander & Andersson 2005:14). Det som ska förebyggas är ofta beteenden som kan leda till problem, exempelvis missbruk och kriminalitet. Förutom att förhindra uppkomsten av något icke önskvärt, förutsätter förebyggande arbete en tro på att problemet man står inför är av sådan art att man åtgärda det. Ofta när man arbetar förebyggande med ungdomar, arbetar man med bred grupp och inte bara de så kallade riskgrupperna. För att lyckas med förebyggande arbete krävs det enligt Ander & Andersson (2005) att insatserna sker på olika nivåer. På den första nivån handlar det om *primärt förebyggande arbete*. Denna typ av arbete riktar sig mot hela eller stora delar av befolkningen för att hindra att olika problem uppstår. Informationskampanjer riktade till föräldrar och ungdomar är ett vanligt arbetssätt på denna nivå. Nästa nivå kallas *sekundärt förebyggande arbete*. På denna nivå handlar det förebyggande arbetet om insatser som riktar sig till olika riskgrupper, exempelvis grupper av ungdomar som riskerar att utveckla ett missbruk eller kriminellt beteende. En vanlig insats på denna nivå är kill- och tjejgrupper, där exempelvis personal på fritidsgårdar eller inom socialtjänsten samlar ungdomar för samtal och diskussion. Den tredje nivån kallas *tertiärt förebyggande arbete*. På denna nivå riktar sig arbetet till enskilda ungdomar som exempelvis påträffats i samband med uppsökande arbete. Insatserna på denna nivå kan handla om olika typer av behandlingsinsatser, exempelvis att få ungdomar att sluta dricka alkohol. Aktörerna på denna nivå kan vara socialtjänst, psykiatri, polisen och fältarbetare (Ander & Andersson 2005:14-17).

#### 4.4 Lagstiftning

Det finns olika vägar in i bekymringssamtal. Under denna rubrik belyses detta utifrån två perspektiv; påföljd till brott samt på frivillig basis inom socialtjänsten.

När det gäller ungdomar som misstänks ha begått brott, är användandet av samtal reglerat i den norska Polislagen sedan 2003. I det 13:e kapitlet, andra paragrafen, står det att i de fall som polisen kan misstänka att en person under 18 år begått en straffbar handling, ett brott, kan ungdomen och föräldrarna tvingas träffa en polis för ett samtal med avsikt att förebygga framtida lagbrott (Norska

Polislagen 13 kap. § 2). I lagtexten står det ”samtal” och detta tolkar grundaren av metoden (2007) som bekymringssamtal.

I Sverige är användandet av bekymringssamtal inte reglerat av lagen. I både Uppsala och Skarpnäck används dock bekymringssamtal som påföljd till olika typer av brott (Socialarbetare 1 2007 & Socialarbetare 4 2007). Denna påföljd blir aktuell när en ungdom döms till ungdomsvård enligt 32 kapitlet 1 § i Brottsbalken (1962:700). För att kunna dömas till denna påföljd krävs ett yttrande från Socialnämnden. I detta yttrande skall följande redovisas; tidigare insatser, en bedömning av huruvida ungdomen har ett särskilt behov av åtgärder för att motverka en ogynnsam utveckling samt en redovisning av de åtgärder som nämnden planerar att vidta. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå samt om det är nödvändigt, en redogörelse för ungdomens personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt (11, 28 § Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ). Ungdomsvård benämndes tidigare *överlämnande till vård inom socialtjänsten*, men bytte namn i samband med en lagändring den 1 januari 2007 (Reg. prop. 2005/06:165). Påföljden syftar till att genom vård och andra åtgärder återföra ungdomen till ett socialt väl fungerande liv. Vården sker med stöd av 5 kap 1 § i Socialtjänstlagen (2001:453) i de fall den dömde samtycker till eller medverkar i vården. I de fall den dömde inte samtycker eller medverkar till vården, sker den med stöd av Lag (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Det svenska regelsystemet utgår från att det i första hand är socialtjänsten som ska ta ansvar för de unga lagöverträdarna. Skälen till att hålla ungdomar som begår brott utanför Kriminalvården är många.

Barn och ungdomar som begår brott är ofta socialt utsatta och har ett särskilt behov av stöd och hjälp. De befinner sig alltfjämt under utveckling. Väl anpassade stöd- och hjälpinsatser är regelmässigt mer ägnade att bryta en ogynnsam utveckling än andra insatser från samhällets sida. Inom socialtjänsten finns en hög kompetens i frågor som rör arbete med unga (Thunved 2007:163-164).

Huvudansvaret för de unga lagöverträdarna ligger således på socialtjänsten. Den gamla påföljden, överlämnande till vård inom socialtjänsten, kritiserades dock för att vara ineffektiv och det ansågs många gånger vara svårt att få en uppfattning om och förutse påföljdens verkliga innehåll. Redan år 1999 gjordes vissa ändringar i påföljdssystemet för unga lagöverträdare för att förstärka och tydliggöra denna påföljd. Straffrättsprinciperna förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens skulle bättre tillgodoses. Kraven på att socialtjänstens yttranden och vårdplaner till rätten skulle vara tydliga och konkreta ökade och ungdomstjänst infördes som tilläggsåtgärd. Slutligen infördes också ett krav på socialtjänsten att återrapportera till åklagaren om den planerade vården inte kom till stånd (Westfelt & Öberg 2002:6). En BRÅ-rapport från 2005 som handlar om socialtjänstens insatser för unga lagöverträdare, beskriver fördelningen av insatser. En tredjedel av ungdomarna planerades att delta i *påverkansprogram*. Detta är ett samlingsnamn för flera olika typer av strukturerade program som kan innehålla allt ifrån samtal till studiebesök. Många syftar till att medvetandegöra ungdomarna om konsekvenserna av deras handlande. En femtedel av ungdomarna fick en placering som insats. Samtalet, som vid en genomgång som genomfördes av BRÅ år 1999, var den oftast föreslagna insatsen, var fortfarande socialtjänstens mest använda verktyg, då det ofta ingår som en del av ett

påverkansprogram. Som enskild insats planerades samtal inom socialtjänsten för en tredjedel av ungdomarna. Övriga insatser som föreslogs var kontaktperson, familjeinsatser av olika slag, drogtestning, samtal utanför socialtjänsten och medling. Två tredjedelar av vårdplanerna innehöll förslag om endast en insats, medan en tredjedel föreslog en kombination av insatser. I vårdplanerna fanns exempel på över 150 olika kombinationer av insatser. Den stora variationen berodde på att många av insatserna var individuellt anpassade (Bengtsson & Holmberg 2005:8).

I den nya påföljden Ungdomsvård har tillämpningsområdet avgränsats såtillvida att kravet på ungdomens behov av vård eller andra åtgärder skärpts. Påföljden ska endast komma ifråga då man utifrån en kvalificerad bedömning kommit fram till att ungdomen löper risk för fortsatt brottslighet och är i behov av kraftfulla åtgärder från socialtjänstens sida. I fall där det inte finns risk för fortsatt brottslighet, bör andra insatser komma ifråga (Thunved 2007:163-167).

Enligt socialarbetare 1 kan ungdomar nås med stöd genom bekymringssamtal också innan de begår brott, utifrån en preventiv tanke. Bekymringssamtal genomförs då på frivillig basis som en insats eller del av utredning inom socialtjänsten (5 kap 1 § i Socialtjänstlagen 2001:453).

## 5 TIDIGARE FORSKNING

Tidigare forskning kring bekymringssamtal finns i en mycket begränsad mängd. Tore Björge och Yngve Carlsson är två norska forskare som skrivit om förebyggande och bekämpande av våld, rasism och ungdomsgång. De belyser i ett kort avsnitt av sin bok *Vold, rasisme og ungdomsgjenger* (1999) en tidig version av bekymringssamtal. I boken beskrivs det dåvarande arbetet med metoden och gränssättning lyfts fram som en viktig del i metoden. De menar att syftet med metoden är att polisen ska hjälpa föräldrarna med att sätta gränser för sina barn. Polisen ska dock inte ta över den sociala kontrollen från föräldrarna. Björge och Carlsson menar att polisen i sitt ämbete och med sina uniformer, inger respekt hos ungdomar, främst hos de yngre. Detta gäller dock inte alla ungdomar, men de flesta (Björge & Carlsson 1999:211-213). I senare forskning utvecklar Björge & Carlsson (2005) sin beskrivning av metoden och menar att syftet med metoden inte är att straffa, utan snarare att skapa en bas för nyorientering och beteendeförändring hos ungdomen. För att stimulera dessa förändringar menar de att ungdomen tillsammans med föräldrarna och samtalsledaren ska se framåt och fokusera på möjliga lösningar (Björge & Carlsson 2005:69-70). Enligt Övrum (2005) finns det pågående forskning i Norge kring bekymringssamtal. Någon publicering av resultaten har dock inte skett än.

BRÅ publicerar inom kort en rapport om olika typer av påverkansprogram. Vid kontakt med författaren av denna rapport, Hanna Ginner Hau, doktorand vid Psykologiska institutionen på Stockholms universitet, framkommer det att ett kort avsnitt i rapporten handlar om bekymringssamtal. Hon säger dock att det inte är möjligt att ta del av materialet innan rapporten publicerats av BRÅ.

BRÅ har tidigare publicerat en rapport under namn *Vad händer med unga lagöverträdare? Om överlämnande till vård inom socialtjänsten*. Rapporten handlar om ungdomar som döms till vård inom socialtjänsten och redovisar bland annat statistik kring återfall i brott bland dessa ungdomar. Enligt statistik, hämtad från mitten 1990-talet, återföll knappt 70 procent av de ungdomar som begått brott tidigare och blev dömda till vård inom socialtjänsten, i brott. När det gäller ungdomar som inte tidigare begått brott återföll drygt 30 procent i brott (Westfelt & Öberg 2002:55).

Vid kontakt med Knut Sundell, chef på Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS), framkommer det att IMS inom kort ska påbörja forskning kring bekymringssamtal. Preliminärt kommer forskningen att bedrivas som en randomiserad studie under tre år. En randomiserad studie innebär att man utifrån ett helt slumpmässigt urval följer två grupper av ungdomar, en grupp som genomgått insatsen samt en grupp som fungerar som kontrollgrupp, som inte genomgått insatsen. (IMS 2007). Om denna forskning blir förverkligad, innebär det att man under tre år, utifrån ett helt slumpmässigt urval, följer ungdomar som genomgått bekymringssamtal, samt en likvärdig grupp, som inte genomgått metoden. Utifrån detta kan man sedan dra slutsatser om och på vilka sätt metoden är verksam.

MST, Multisystemisk terapi, är en behandlingsmetod som det forskats kring en hel del. Vissa inslag av den återfinns också inom bekymringssamtal. Den centrala tanken i modellen är att ett barns eller en ungdoms beteende bestäms av en mängd olika faktorer i dess omgivning, exempelvis familj, vänner, skola och samhället i stort. Orsaker till antisocialt beteende kan därför handla om avvikande kompisar, familjerelationer, skolsvårigheter, grannskaps och samhällskaraktäristika. Målet med MST är att reducera ungdomars kriminella aktivitet och andra typer av antisocialt beteende, exempelvis missbruk. En viktig del i detta är att försöka ge föräldrarna kunskap så att de med sina resurser kan klara av de svårigheter som finns. I detta ligger också att de genom kunskapen de får, kan hjälpa sin tonåring att handskas med familj, jämnåriga, skola, närmiljö och de problem som kan uppstå där (Hansson 2001:156-169).

Evidensbaserat arbete har sin upprinnelse inom hälso- och sjukvårdens strävan efter att komma till rätta tals med tre problem: överanvändningen av ineffektiva arbetsmetoder, underanvändningen av effektiva arbetsmetoder och användningen av behandlingar som man vet för lite om när det gäller dess effektivitet (Brown, Crawford och Hicks 2003:83). När det gäller metoder inom socialt arbete som det forskats kring och där effekterna bevisats vara goda, kan de beskrivas som evidensbaserade metoder.

## 6 TEORETISKA PERSPEKTIV

Det är svårt att hitta någon övergripande teori som exakt ringar in bekymringssamtal. Det är dock möjligt att se inslag av olika teoretiska perspektiv inbäddade i beskrivningen av och arbetet med bekymringssamtal. Här följer en redovisning av de teoretiska perspektiv som använts som tolkningsinstrument vid analyserandet av den här uppsatsens empiriska undersökning. Dessa teoretiska perspektiv ligger i linje med den teoretiska begreppsapparaten som berörda i den här undersökningen implicit använder sig av då de beskriver vad bekymringssamtal är och hur det används i praktiken. De teorier som inbegrips är teorier om system, empowerment, åtgärder riktade till människor med kriminellt beteende och lösningsfokuserat arbete. Här görs det även en vidarekoppling till implementering som möjlig teoretiskt tolkningsperspektiv. Detta görs utifrån att socialarbetarna som använder sig av bekymringssamtal genom sitt arbete med nämnda samtalsmetod berör en aspekt som det inte går att blunda för, nämligen själva införandet av bekymringssamtal som ett arbetsredskap i organisationen.

### 6.1 Systemteori

*Systemteori* är en teori som handlar om samspel. Ursprungligen utvecklades den inom naturvetenskapen, där den används för att förklara bland annat hur planeter, atomer och människans inre organ samspelar och ömsesidigt påverkar varandra. Systemteorin började så småningom tillämpas på människor och gavs följande innebörd:

Enligt systemteorin bildar människor, genom att de relaterar till varandra, kommunikationssystem som är ständigt fortgående. Den person en människa är, hennes identitet, har utvecklats och fortgår att utvecklas i ett ständigt pågående samspel med andra (Forsberg & Wallmark 1998:28).

Det är just samspellet, kommunikationen mellan människor i ett gemensamt sammanhang, som är i fokus för systemteorin. Systemteorin menar att mänskliga problem existerar som en oskiljaktig del i *samspelet mellan* människor. Detta bör jämföras med biologisk, medicinsk, och psykoanalytisk teori, som beskriver mänskliga problem och symptom som tillstånd *inom* individen (Forsberg & Wallmark 1998:27-28).

#### 6.1.1 Socialekologisk systemteori

Urie Bronfenbrenner heter en amerikansk barnpsykolog som utvecklat den *socialekologiska systemteorin*. Enligt denna teori består en människas personliga nätverk av flera mindre nätverk, vilka fungerar i samspel med varandra eller förhållandevis oberoende av varandra. Människan ingår således i ett pågående samspel med flera olika sammanhang. Alltifrån den individuella nivån och de sammanhang vi själva är delaktiga i, till det omgivande samhället. Bronfenbrenner har definierat fyra olika typer av system; *mikro-*, *meso-*, *exo-* och *makrosystem* (Bronfenbrenner 1979:16-26).

Mikrosystem är de system som individen själv ingår i. Exempel på mikrosystem som en ungdom ingår i är familjen, skolan, kompisgänget och fotbollslaget. Mesosystem är de kontakter som sker mellan de

olika mikrosystemen. Exempel på detta är samtal som förs mellan familjen och skolan eller fotbollslaget. Dessa kontakter som exempelvis vuxna har mellan ungdomens mikrosystem är viktiga för hur ungdomen mår. Är dessa kontakter brutna eller konfliktladdade löper ungdomen större risk att må dåligt och fara illa. Exosystem består av utanförliggande system, som exempelvis en ungdom påverkas av men inte själv tillhör. Exempel på detta kan vara socialtjänstförvaltningen, som driver fritidsgården där ungdomen vistas på kvällarna. Andra exempel på exosystem är föräldrarnas arbetsplatser, skolledningen och styrelsen i fotbollsklubben. Hur människorna i dessa system handlar påverkar ungdomen, exempelvis genom att fritidsgården läggs ner eller utökar sina öppettider, någon av föräldrarna sägs upp eller befordras på sin arbetsplats eller att fotbollslaget läggs ner eller slås ihop med ett annat lag. Makrosystem utgör den sociala miljön kring exempelvis en ungdom på en mer övergripande nivå. Detta system är svårdefinierat, men inbegriper kulturellt betingade värderingar som de uttrycks i religion, lagstiftning samt den politiska och ekonomiska makten (Forsberg & Wallmark 1998:42-45).

Germain & Gitterman enligt Payne (2002) talar om en *livsmodell*. Denna modell utgör en konkretisering av socialekologisk systemteori. Enligt denna modell anpassar sig människor ständigt i ett pågående utbyte med flera olika delar av omgivningen. Människor både förändrar och förändras av sin omgivande miljö. Om människan utvecklas genom förändringen och får stöd för detta av sin omgivning, uppstår en ömsesidig anpassning. Enligt modellen är det viktigt att individer och grupper strävar efter att vidmakthålla en god passform och anpassning till omgivningen. Sociala problem som exempelvis fattigdom, diskriminering och missbruk försvårar och minskar dock möjligheten till ömsesidig anpassning (Germain & Gitterman enligt Payne 2002:203-209).

## 6.2 Empowerment

*Empowerment* handlar om lokal utveckling och mobilisering av utsatta grupper i samhället. Paulo Freire (1974) utgår i sina teorier från att människan har färdigheter och förmågor vilka ger henne förmåga att reflektera över verkligheten och är i stånd att förändra och omskapa den. Freire riktar sig till utsatta grupper i samhället hans tankar kring empowerment handlar om att till stor del om att medvetandegöra människor om hur yttre omständigheter påverkar deras levnadsförhållanden (Freire 1974:57-76). Med bland annat Freires tankar och idéer kring empowerment som utgångspunkt har Forsberg & Starrin (1997) skrivit om empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv. Trots att empowerment är ett svårdefinierat begrepp och numera används i en vidare mening än Freire ursprungligen gjorde, har Forsberg och Starrin sammanfattat begreppet i följande definition: *aktiviteter som är inriktade mot att öka människornas kontroll över sina liv* (Forsberg & Starrin 1997:13). Detta innefattar dels en utveckling mot ett speciellt sätt att tänka om sig själv, exempelvis att känna sig värdefull och att kunna lita till sig själv och andra. Det innebär också att man uppmärksammar att samhället med sina strukturer faktiskt kan förändras. I detta ligger att människor genom empowerment medvetandegörs om sig själva och sin situation men också hur samhället

fungerar och skulle kunna se ut. Empowerment handlar också om makt. Det handlar dels om att människor tilldelas makt, men också att enskilda och grupper av människor tillkämpar sig makt. I detta ligger dock inte att människor ska över- och underordnas varandra. De grundläggande tankarna inom empowerment tar avstånd från sådan över- och underordning till förmån för tanken om människors lika värde. När det gäller empowerment och synen på sociala problem är tanken att det finns alltid mer än en lösning på varje enskilt problem (Forsberg & Starrin 1997:5-21). Kenneth Sundh, lektor och forskare vid Ersta Sköndal högskola, har genom en sammanställning av Forsberg & Starrins teorier kring empowerment ringat in viktiga aspekter av detta. Genom en modell bestående av fyra fält belyser Sundh individens och kollektivets förhållande till erövrad och tilldelad makt (se bilaga 7). Erövrad makt får en människa efter att ha medvetandegjorts kring sin situation och därefter påbörjar en förändring av sin livssituation. Tilldelad makt handlar om att människor får makt utifrån ett klientarbete som tillvaratar individens rättigheter.

### **6.3 Åtgärder som riktas till människor med kriminellt beteende**

När det gäller teorier kring kriminellt beteende och åtgärder som riktas till människor med ett sådant beteende, har Andrews & Bonta (2003) forskat i ämnet. I sin bok *Psychology of criminal conduct* (2003) definierar kriminellt beteende på fyra olika områden. På det juridiska området innebär kriminellt beteende handlingar som är förbjudna och straffbara enligt lagen. På det moraliska området innebär kriminellt beteende de handlingar som bryter mot religiösa och moraliska normer. På det sociala området innebär kriminellt beteende handlingar som bryter mot traditioner och sedvänjor inom ett samhälle och kan straffas genom människor i närsamhället. På det psykologiska området innebär kriminellt beteende handlingar som belönar personen som begår den kriminella handlingen men leder till smärta och förlust hos de utsatta. Detta beteende kan också kallas antisocialt beteende (Andrews & Bonta 2003:37-44). Författarna beskriver också att åtgärder som riktas till människor med kriminellt beteende måste anpassas till klientens risknivå, behov och inlärningsstil. När det gäller risknivå menar de att ungdomar bör bedömas utifrån hur stor risk de löper att återfalla i kriminalitet. Högriskfaktorer som nämns är bland annat tidig debut av antisocialt beteende, temperament och andra personliga faktorer som sensationssökande beteende och låg begåvning, antisociala attityder och värderingar, umgänge med andra kriminella och familjefaktorer som exempelvis kriminella föräldrar. De menar också att behandling av unga förövare är mest effektiv om man koncentrerar sig på högriskgruppen. När det gäller klientens behov, menar författarna att man bör inrikta sig på faktorer som går att förändra och som har betydelse för risken att återfalla i kriminalitet. Exempel på detta är ungdomens attityder kring kriminalitet, ungdomens umgänge, missbruk, antisocial personlighet samt färdigheter i problemlösning och hantering av ilska. När det gäller anpassning till ungdomens inlärningsstil menar författarna att det gäller att hitta en pedagogik som har störst möjlighet att främja inläring för den aktuella gruppen och individen. I första hand är detta enligt författarna beteendeterapi, social inlärningsteori och kognitiv beteendeterapi (Andrews & Bonta 2003:273-323).

## 6.4 Lösningfokuserat arbete

När det gäller lösningfokuserat arbete lyfter Berg (1994) fram att det är enklare och mer givande att konstruera lösningar än att lösa problem. Inom detta teoretiska perspektiv ses det mänskliga livet som en process i ständig förändring. Detta bör jämföras med en mer traditionell syn på det mänskliga livet där man snarare lyfter fram balans och upprätthållande av gränser som centrala delar. Utifrån denna grundsyn, att livet är en process i ständig förändring, ligger fokus i lösningfokuserat arbete på undantag från problem. Detta betyder att man letar efter tillfällen då det förekommer en liten förändring i stabiliteten hos problemtillståndet. Dessa undantag betraktas som nycklar till lösningar. Författaren menar att det är lättare för klienten att upprepa redan framgångsrika beteendemönster än att sluta med eller ändra existerande problematiska beteenden. Inom lösningfokuserat arbete talas det också mycket om vikten av att formulera tydliga mål. Detta kan innebära att behandlare och klient tydligt bestämmer hur många gånger man ska träffas innan man avslutar kontakten. Det kan också innebära att behandlare och klient bestämmer tydliga, välformulerade mål som är tillräckligt konkreta för att klientens beteende och handlingar ska ses som tecken på pågående inre förändringar. Mirakelfrågan är en teknik som används i detta sammanhang för att hjälpa klienten att formulera mål och hitta lösningar. Mirakelfrågan innebär att behandlaren frågar klienten vad som skulle hända eller vad som skulle vara annorlunda om det under natten skulle ske ett mirakel och problemet som föranledde behandlingskontakten skulle vara löst. Genom denna fråga får klienten konkretisera hur saker och ting kommer att vara annorlunda när problemet är löst. Svaret som klienten ger, hjälper också behandlaren att se vart klienten vill nå och utgör en grund för att ge förslag på hur de önskade förändringarna kan uppnås (Berg 1994:24-29).

## 6.5 Implementering

Implementering kommer från engelskans "implement" vilket kan översättas med *förverkliga*, *fullborda*, *genomföra* eller *förse med verktyg* (Nationalencyklopedin, 2004). Holmberg & Fridell (2006) talar i sin rapport vidare om implementering:

Begreppet implementering omfattar de procedurer som används för att införa nya metoder eller ny kunskap i en verksamhet, och säkerställa att metoderna eller kunskaperna kommer att finnas kvar under tillräckligt lång tid, för att ge en effekt. Implementering omfattar därför de strategier som används för att förankra och kvalitetssäkra insatserna från beslut till genomförande. (s.8).

Således innefattar implementering införandet av nya metoder eller ny kunskap i en verksamhet, men också de strategier som används för att förankra och kvalitetssäkra dessa metoder eller kunskap i organisationen. När det gäller forskning kring implementering är två perspektiv vanliga, top-down och bottom-up. Top-down perspektivet är det traditionella perspektivet där utgår man från att beslutsfattaren styr och den person som verkställer beslutet följer dess avsikter. Bottom-up perspektivet däremot utgår från att implementeringen styrs av de lägsta nivåerna inom förvaltningen eller organisationen. Lipsky (Lipsky enligt Gustavsson 2003) presenterar en teori kring

implementering som ligger i linje med bottom-up perspektivet. Teorin handlar om närbyråkrater, de som mer eller mindre professionellt arbetar med människor. Enligt Lipsky skapas inte politiken av politikerna utan snarare av närbyråkrater, de människor som verkställer politikernas beslut, exempelvis lärare och personal på olika myndigheter. Dessa människor har möjlighet att forma policyn inom respektive område, eftersom det ständigt krävs anpassning till olika individer, omständigheter och arbetsuppgifter i de verksamheter där dessa närbyråkrater ingår. Politiker kan inte styra detta eftersom de i många fall saknar den specifika professionella kompetensen som krävs inom verksamheten (Lipsky enligt Gustavsson 2003:12-13).

## 7 EMPIRI

Under denna rubrik presenteras först arbetsplatserna där intervjuerna gjorts. Därefter presenteras intervjuresultaten. Denna presentation sker utifrån de frågeställningar som finns beskrivna i början av uppsatsen.

### 7.1 Presentation av de berörda arbetsplatserna

#### 7.1.1 Resursenheten i Skarpnäck

Resursenheten i Skarpnäck är en till största delen icke myndighetsutövande del av socialtjänsten. Skarpnäck är en stadsdel inom Stockholm stad. I Resursenheten ingår Resursgruppen, där familjebehandlare, fältassistenter och kuratorer arbetar. Dessa arbetar främst med utförandet av frivilliga stöd- och behandlingsinsatser för barn, ungdomar och deras familjer. De två fältassistenterna, som intervjuats som en del av denna uppsats, arbetar med uppsökande och förebyggande verksamhet riktad till enskilda och grupper av ungdomar i åldrarna 13-20. De arbetar med att uppsöka ungdomar ute i stadsdelen men även aktivt på Internet. De arbetar även med bekymringsamtal och drogförebyggande med ett preventionsprogram från Örebro. Fältassistenterna leder även grupper för ungdomar i riskzonen för droger och kriminalitet samt ansvarar för stadsdelens ungdomsråd. De samarbetar med fritidsgårdar, skolan, Svenska kyrkan, Lugna gatan samt polisen.

#### 7.1.2 Ungdomscentrum i Uppsala

Ungdomscentrum är en Råd och stöd- enhet inom Uppsala kommuns individ- och familjeomsorg. Enheten består av fem verksamhetsgrenar; Funktionell familjeterapi (FFT), Medlingsverksamheten, Psykologverksamheten, Stödcentrum för unga brottsoffer samt Ungdomsteamet. Ungdomscentrum arbetar med ungdomar som befinner sig i riskzonen för kriminalitet och missbruk, missbrukar olika former av droger, begått någon form av kriminalitet eller blivit utsatta för brott. Samverkan med föräldrarna är ofta viktigt i detta arbete. På ungdomscentrum arbetar legitimerade psykologer och psykoterapeuter, legitimerade sjuksköterskor samt socionomer. Ungdomscentrum erbjuder professionell öppenvårdskontakt utifrån ungdomars olika problematik och i ett så tidigt skede som möjligt.

### 7.2 Presentation av intervjuresultaten

Presentationen av intervjuresultaten omfattar de olika teman som identifierats i materialet och presenterats tidigare i uppsatsen (se kapitel 3.4.2). De huvudteman som används är *användandet av bekymringsamtal, verksamma beståndsdelar i bekymringsamtal, kritik gentemot bekymringsamtal och vidareutveckling av bekymringsamtal*. De olika intervjupersonerna benämner bekymringsamtal olika, exempelvis samtalsmetod, konsekvensprogram, påföljd, kartläggning, insats, åtgärd och samtalsserie. När det under denna rubrik hänvisas till ”alla intervjupersonerna”, betyder detta alla

intervjuade socialarbetare. Således innefattar detta inte svaren från intervjun med grundaren av metoden. Intervjuresultaten från grundaren av metoden har presenterats tidigare i uppsatsen (se kapitel 4.1 och 4.1.1).

### **a) Användandet av bekymringssamtal**

Hur det kom sig att socialarbetarna började arbeta med metoden

Fyra av socialarbetarna beskriver att arbetet med bekymringssamtal ingick som en del av arbetsuppgifterna redan när de påbörjade sina respektive tjänster. De berättar att någon av de tidigare innehavarna av deras tjänst tagit initiativ till användandet av bekymringssamtal. Socialarbetare 5 beskriver att det var hon själv som först tog initiativ till att börja arbeta med bekymringssamtal på sin arbetsplats. Socialarbetare 3 nämner både att det var en tidigare kollega på hennes arbetsplats men också hennes chef som tog initiativ till att implementera metoden. Socialarbetarna beskriver vidare att de har stöd från sina chefer i användandet av metoden. Som en del av att börja arbeta med bekymringssamtal, berättar fyra av socialarbetarna att de gått utbildningen i metoden, som är på en dag. I utbildningen ingår även att man får Vägledningshäftet, materialet som används för att hålla bekymringssamtal. Socialarbetare 1 beskriver utbildningen som tunn, samtidigt nämner hon att den är tillräcklig. Hon nämner även behovet av uppföljning.

Jag tycker ändå att den dagen var tillräcklig som utbildning just för den här samtalsmetoden. Vi har även haft en uppföljningsträff nu i höstas, efter att flera stycken använt sig av bekymringssamtal inom socialtjänsten här i Sverige. Den uppföljningsträffen kom till därför att flera av oss kände ett behov av att diskutera kring metoden, hur vi använder den och olika hinder och problem som kan uppstå (Socialarbetare 1 2007).

Genom uppföljningsdagen fick socialarbetarna möjlighet att diskutera användandet av metoden.

Socialarbetare 5 berättar att hon inte gått utbildningen i bekymringssamtal, men att hon läst in sig på materialet och sedan deltagit på en uppföljningsdag för personer som använt bekymringssamtal under en period.

#### **Beskrivning av remissförfarandet**

Alla fem socialarbetarna berättar att bekymringssamtal fungerar som en påföljd till brott på deras arbetsplats. Bekymringssamtal används dock även för ungdomar som inte dömts för brott, då som kartläggning och del av en utredning samt som en insats efter utredning. När det gäller bekymringssamtal som påföljd till brott, innebär detta att ungdomar som begått brott och dömts till ungdomsvård, får bekymringssamtal som specifik påföljd. Socialarbetare 1 berättar att ungdomar som blivit dömda, alltid är prioriterade. När det gäller ungdomar som blivit anmälda för brott, men inte dömda, kan även de bli aktuella för bekymringssamtal. Detta sker när den utredande socialsekreteraren på socialtjänstens utredningsenhet rekommenderar ungdomen att genomgå samtalsserien och ungdomen och dennes föräldrar samtycker. Vidare berättar socialarbetare 1 att uppdrag kommer från utredningsenheten också när det gäller ungdomar som varken anmäls eller dömts för brott. Bekymringssamtal genomförs då som en del av utredningen i kartläggningssyfte eller som en insats

efter slutförd utredning. Socialarbetare 3 berättar att bekymringssamtal fungerar som en påföljd inom hennes enhet på Ungdomscentrum i Uppsala. Där benämns bekymringssamtal som ”Nyckelprogrammet”. Ungdomar som döms till ungdomsvård kommer då till hennes arbetsplats för att genomgå bekymringssamtal. Hon nämner även att uppdrag kan komma från utredningsenheten, då de vill att hon ska hålla samtal med en ungdom de har en oro kring. Dessa benämns dock inte som bekymringssamtal, även om de innehållsmässigt liknar bekymringssamtal. Socialarbetare 5 berättar att bekymringssamtal fungerar som en påföljd till brott på hennes enhet, men att bekymringssamtal under det första halvåret det användes, fungerade mer som en förebyggande insats. Ungdomar kunde då remitteras direkt från någon myndighetsgrupp inom socialtjänsten för att genomgå bekymringssamtal, utan att de var dömda för brott. Hon nämner även att ungdomen måste tacka ja till bekymringssamtal, annars blir någon annan påföljd aktuell, exempelvis böter.

### Upplägg och arbete med metoden

Socialarbetare 1 beskriver hur många gånger man träffar ungdomen samt variationer i arbetet med metoden, beroende på orsaken till att ungdomen ska genomgå insatsen.

Om det föreligger en dom brukar det stå i vårdkontraktet, eller vårdplanen, att ungdomen ska genomgå en bekymringssamtalsserie om sju träffar plus förmöte och avslutning, totalt nio träffar. Ibland skriver de tio träffar, det kan se lite olika ut, men bekymringssamtalsserien i sig består av sju teman. Vid vissa tillfällen har jag tillsammans med utredande socialsekreteraren, ungdomen och föräldrarna kommit överens om att det tar den tid vi behöver, att det inte behöver vara begränsat till just de här träffarna om det är så att ungdomen har ett väldigt stort behov av att prata (Socialarbetare 1 2007).

I grunden ses således bekymringssamtal som en serie av sju samtal, där man under varje träff pratar om ett av metodens sju teman. Variationer på detta förekommer dock, beroende på sammanhang och behov. Som en del av samtalsserien tillkommer också förmöte och avslutningsmöte. Socialarbetare 2 utvecklar detta.

Jag ber utredande socialsekreterare att kalla till ett förmöte, där vi träffas; jag, förälder, ungdom och utredande socialsekreterare. Där förklarar jag på vilket sätt vi kommer att arbeta med det här; hur modellen ser ut, hur strukturen ser ut, hur lång tid det kommer att ta ungefär och förankrar det hos socialsekreterare och föräldern. Sen så har vi de här samtalen, sju stycken. Efter det följer vi upp det på ett avslutningsmöte, där jag har skrivit minnesanteckningar från alla samtal, som jag lämnar över till socialsekreteraren och som går vidare till åklagaren som ett bevis på att straffet är sonat (Socialarbetare 2 2007).

Förmöte är en del av metoden, där metoden introduceras och de inblandade presenteras för varandra. Avslutningsmötet innebär att man gör en sammanfattning av de samtal man haft och återkopplar detta till föräldrarna, socialsekreteraren och åklagaren. Socialarbetare 1 berättar att hon upplever att de flesta ungdomar som blivit dömda till bekymringssamtal är intresserade av att genomgå samtalsserien på sammanlagt nio träffar, eftersom de då tycker att de avtjänat sitt straff. Hon beskriver dock att det i dessa fall inte funnits så mycket intresse av att prata mer om sig själv och sitt liv, utan ungdomen har velat begränsa sig till det som är bestämt och till det som domen säger. Socialarbetare 3 ger en delvis annorlunda bild av de ungdomar som genomgår insatsen för att de blivit dömda.

Det är en jättestor problematik att vi har ungdomar som blir dömda, det kommer hit ungdomar som sitter av tid,

som absolut inte vill, de är dömda, de slipper böter, de kan nästan sitta och hån le till en... Det gör det till ett problem för då måste vi ändå sätta upp en gräns, du måste komma sex gånger, för det är en del av ditt straff. Sen kan man ju ställa frågan vem det är som får straffet, ungdomen eller jag, någonstans ska ju vi båda sitta av tid och det är helt värdelöst på det sättet (Socialarbetare 3 2007).

Hon nämner att ett minimum för att genomgå insatsen är att man träffas fyra gånger. Efter att samtalsserien avslutats, rapporterar hon det tillbaka till åklagaren. Det är dock inte säkert att kontakten med ungdomen avslutas, eftersom hon i sitt arbete vistas mycket ute på skolor och därigenom kommer i fortsatt kontakt med ungdomar som genomgått insatsen. Socialarbetare 1 beskriver hur användandet av metoden ser ut, främst när det gäller dem som inte är dömda till att genomgå bekymringssamtal.

De som kommer frivilligt eller på uppdrag från utredningsenheten, eller som en insats, där har det kunnat vara en helt annan flexibilitet jämfört med dem som är dömda, dels att man tar upp det som är aktuellt, akut eller där behovet finns just den dagen man träffas. Men också att man kan sätta ihop två teman och köra dem vid samma tillfälle och därigenom ägna mer tid åt det som känns relevant (Socialarbetare 1 2007).

Socialarbetare 4 berättar att upplägget på programmet varierar, men att en del är att presentera en tydlig struktur för ungdomen.

När de kommer hit till oss beskriver vi lite mer utförligt; hur många gånger det kommer att handla om, vad vi kommer att fokusera på, hur långa träffarna kommer att vara och hur det kommer att se ut. Så att de vet redan första gången hur många träffar det kommer att handla om. Och det är så olika beroende på vad vi har kommit överens om med handläggaren (Socialarbetare 4 2007).

Samtalsledare och handläggarna på utredningsenheten har enligt socialarbetare 4 kontakt redan innan ungdomen kommer på bekymringssamtal, där de pratar om ungdomens behov och hur upplägget bör se ut på samtalsserien. På frågan om det måste vara ett visst antal träffar med ungdomen, nämner hon dock att upplägget är flexibelt och kan anpassas eftersom hon lär känna ungdomen och dennes behov.

Det kan vara olika beroende på vem vi har framför oss. Med vissa känns det bra att ha hela programmet. Med andra känns det att det här är alldeles för mycket för dem, det behövs inte att vi går igenom varenda grej. Då väljer man vissa utvalda delar (Socialarbetare 4 2007).

Socialarbetare 1 uttrycker en önskan att bekymringssamtal i hennes sammanhang skulle kunna anpassas till individen i större utsträckning. Exempelvis skulle hon vilja kunna plocka ut teman som känns mer relevanta för en viss ungdom och inte använda sig av bekymringssamtal som en färdig samtalsserie där sju samtal ingår. Vidare lyfter socialarbetare 1 fram att hon tillsammans med ungdomen brukar bestämma hur länge man träffas varje gång.

Vi brukar vara väldigt noga med att bestämma hur länge vi ska sitta. Det märker man ganska fort, är det en ungdom som tycker att det är jobbigt att sitta i samtal, som inte kan sitta still eller inte koncentrerar sig eller kollar på klockan hela tiden, då brukar vi bestämma tillsammans, och det gör vi upp precis när vi träffas, att idag sitter vi en halvtimme. (...) När det gäller andra, som är mer pratglada, brukar jag säga 45 minuter eller högst en timme (Socialarbetare 1 2007).

När det gäller vilka ungdomar som metoden fungerar bäst för, anser socialarbetare 3 att det är yngre ungdomar, som döms för sitt första brott eller där det finns en oro.

Jag tror att metoden fungerar allra bäst på ungdomar som kanske går på högstadiet och åker dit på sitt första snatteri eller som befinner sig i något ungdomsgång där man dricker mycket (Socialarbetare 3 2007).

Socialarbetare 3 anser således att bekymringssamtal fungerar bäst för yngre ungdomar med en lindrig problematik. Socialarbetare 4 menar bekymringssamtal fungerar sämre för ungdomar som identifierat

sig med kriminella och kriminalitet. Dessa ungdomar har ofta begått flera brott och tidigare varit dömda till andra typer av program. Hon menar att dessa är mindre benägna att prata om sin situation under bekymringssamtalen.

Någonstans tror jag de tänker: det är ingen idé att sitta här och berätta, vad kan jag få för hjälp? Lite att man tappar tron på sig själv och systemet, att någon kan hjälpa mig (Socialarbetare 4 2007).

Socialarbetare 4 berättar att dessa ungdomar, som tidigare varit dömda, inte så gärna vill prata om vad de gjort och varit med om tidigare. Hon ser det som en utmaning att hjälpa dessa ungdomar. När det gäller fördelningen mellan pojkar och flickor som kommer på bekymringssamtal, berättar socialarbetare 5 att på hennes arbetsplats är siffran för denna fördelning cirka 70 procent killar och 30 procent flickor.

I arbetet med metoden ingår också att verka för och möjliggöra föräldrarnas medverkan. Fyra av intervjupersonerna lyfter fram föräldrarnas medverkan som en viktig del i bekymringssamtal. När det gäller socialarbetare 1 och 2, har de med föräldrarna på för- och avslutningsmötet. Socialarbetare 3, 4 och 5 berättar att de försöker ha med föräldrarna på alla träffarna med ungdomen. Socialarbetare 4 nämner att hon försöker få med föräldrarna på alla temana.

Jag tror att det är väldigt bra att ha med föräldrarna under alla de här temana, föräldrarna får väldigt mycket information om sina ungar (Socialarbetare 4 2007).

Socialarbetare 3 berättar att de försöker få med föräldrarna på alla samtalen, men att de inte alltid kommer, exempelvis på grund av arbete.

Vi försöker få med föräldrarna hela vägen, ibland så är det praktiskt inte möjligt, men ibland så... Mycket för att de ska höra det, för jag tycker inte att jag som socialarbetare ska sitta med den här informationen, för vad ska jag göra med informationen? Jag tycker att det är föräldrarna som måste vara delaktiga och göra jobbet och jag kan hjälpa dem (Socialarbetare 3 2007).

Socialarbetare 5 nämner också att föräldrarna inte alltid kommer loss på dagtid, samt att ungdomarna gärna kommer själva, utan föräldrarna. Socialarbetare 4 berättar hon att vid vissa teman tillsammans med föräldrarna bestämmer att det är bättre att hon träffar ungdomen själv, på grund av att ungdomen tycker ämnet är jobbigt att prata om. Hon menar dock att man inte ska underskatta ungdomarna vilja att prata om känsliga saker när deras föräldrar är med.

Ibland kan man tycka att det kan vara ett hinder att ungarna inte talar om allting när föräldrarna sitter med. Men jag tror att man lätt kommer över det, så att de ändå kan vara ärliga och säga saker och ting inför sina föräldrar. Det blir ett väldigt bra tillfälle att diskutera och prata med varandra, hur det ser ut och varför (Socialarbetare 4 2007).

Hon menar att en anledning till att ungdomarna faktiskt går med att ha föräldrarna med, kan vara att de begått ett brott, dömts för det och någonstans känner att de måste gå med på de krav som ställs.

Socialarbetare 3 menar dock att det i vissa fall inte fungerar att ha föräldrarna med och att man då måste titta över vad det är som kan göras annorlunda.

#### Metodens olika teman

På frågan om de sju temana som finns i metoden; pengar, fritid, spänning, skola, familj och vänner, självuppfattning och andra personliga förhållanden är relevanta, svarar alla intervjupersonerna att de är

relevanta. De anser dock att inte alla teman är relevanta för alla ungdomar. Socialarbetare 1 förklarar det så här:

Jag tycker att temana är relevanta. Sen är det ju väldigt olika beroende på vad det är för individ man pratar med, det kanske inte är relevant för alla. Vet man att skolsituationen fungerar väl, då kanske det inte behöver vara ett helt eget tema utan då skulle det kunna vara en mindre fråga (Socialarbetare 1 2007).

Något som också alla intervjupersoner nämner är att det saknas vissa teman. Alkohol och droger är ett tema som de flesta intervjupersoner saknar i materialet. Socialarbetare 3, 4 och 5 berättar att de lagt till det som ett eget tema, medan socialarbetare 1 och 2 låter detta tema komma in under andra teman, exempelvis under Familj och vänner samt Fritid. Socialarbetare 4 och 5 berättar också att eftersom alla som kommer på bekymringssamtal hos dem begått brott, har de lagt till ”Lag och rätt” som ett tema. Under detta tema pratar de om synen på brottet, lagen och rättsuppfattning.

### Funktion

När det gäller synen på bekymringssamtal och dess funktion, berättar socialarbetare 1 och 2 att de ser bekymringssamtal som en kartläggning, där man får bra kunskap och kännedom om ungdomen och dess förhållanden i livet. Socialarbetare 1 nämner dock att om det kommer fram saker kring ungdomen som är mer allvarliga, måste man jobba vidare med det på andra sätt. Socialarbetare 5 konstaterar att metoden fungerar mer som ett utredningsinstrument än behandling.

Bekymringssamtal är väl helt enkelt bara en metod att uppmärksamma en situation, mer ett utredningsinstrument, det är ingen behandling i det, då krävs det att man måste komma med något annat (Socialarbetare 5 2007).

Socialarbetare 5 menar att man genom bekymringssamtal lägger upp problemen på bordet, men saknar i metoden nästa steg, där man arbetar med problemen för att åstadkomma förändring.

### Socialarbetarnas användande av metoden över tid

Intervjupersonerna berättar att deras användande av metoden förändrats sedan de började använda den, dels på grund av att förutsättningarna ändrats, men också tack vare att deras vana att använda metoden ökat. Socialarbetare 5 berättar att förutsättningarna för bekymringssamtal på hennes enhet har förändrats. Till en början fungerade metoden som en mer öppen insats för familjer och ungdomar som befann sig i kris, nuförtiden fungerar bekymringssamtal som en påföljd till brott. Hon menar att den största skillnaden är att händelsen som föranleder bekymringssamtal numera kan ligga långt bak i tiden, brottet kan ha begåtts för ett halvår upp till ett år sedan. Tidigare, när bekymringssamtal fungerade mer som en öppen insats, kunde ungdomarna snabbt efter en negativ händelse remitteras direkt från utredningsenheten. Hon lyfter fram att det i dagsläget är svårt att veta vilken situation som ungdomen befinner sig i när de kommer till dem, eftersom deras livssituation snabbt kan förändras och brottet ligger en bit bakåt i tiden. Hon försöker dock alltid att möta ungdomen i den situation som den befinner sig i här och nu.

När det gäller intervjupersonernas ökade vana att använda metoden, beskriver tre av dem att mycket tid till en början gick åt för att lära sig materialet och att de successivt blivit skickligare på att

handskas med och använda metoden. Socialarbetare 1 berättar att hon numera hittat sitt eget sätt att använda metoden, sin egen struktur på frågorna. Hon nämner också att hon omformulerar vissa av frågorna i materialet för att ungdomarna lättare ska förstå. Socialarbetare 2 berättar att han utvecklats i sitt sätt att ställa frågor, men också i sitt sätt att ge respons och spinna vidare på de svar som ges av ungdomarna. Socialarbetare 3 berättar att hennes sätt att använda metoden har förändrats mycket, från att på ett mycket tydligt sätt följa punkterna i materialet till att numera känna in mer var ungdomen befinner sig och vad ungdomen vill göra. Genom detta vill hon att en förändringsprocess ska påbörjas i ungdomen. Socialarbetare 4 berättar att hon i arbetet med bekymringssamtal, hela tiden utvecklar samtalsmetodik. Hon beskriver att hon i mötet med olika ungdomar får möjlighet att prova sig fram för att hjälpa den aktuella ungdomen på bästa sätt. I detta beskriver hon en glädje över att hela tiden lära sig något nytt.

## **b) Verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal**

När det gäller verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal, har fyra återkommande teman identifierats i intervjupersonernas svar. Dessa är nätverkskartan, föräldrarna, bilder och reflektion.

### **Nätverkskartan**

Socialarbetare 1 berättar att nätverkskartan är väldigt bra att använda, eftersom det då blir väldigt tydligt både för henne men också för ungdomen vilka ungdomen har runt omkring sig. Enligt hennes erfarenhet har ungdomar som begår brott eller befinner sig i riskzonsområden, ofta svaga nätverk där få vuxna förebilder ingår. Ofta bor ungdomen med en ensamstående förälder med få släktingar och vuxna vänner, där kontakten med dessa är liten. Genom att både hon och ungdomen ser detta, kan de prata om situationen och försöka hitta andra vuxna som ungdomen kan vända sig till.

Jag tycker det är viktigt att man pratar mycket kring det och försöker hitta andra viktiga vuxna, till exempel har någon kanske en tränare som är väldigt betydelsefull men som ungdomen inte tänker på att den kan vända sig till (Socialarbetare 1 2007).

Hon nämner dock att hon inte ser det som sin uppgift att knyta upp de här kontakterna. För henne handlar det mer om att medvetandegöra ungdomen om att det finns vuxna i dess närhet att vända sig till i jobbiga eller svåra situationer. Socialarbetare 2 nämner också nätverkskartan som en verksam beståndsdel i bekymringssamtal. Han berättar att genom nätverkskartan blir det väldigt tydligt hur pass stort ungdomens nätverk är och hur pass starkt och bra nätverket är. Han nämner att genom detta försöker han hitta de risk- och skyddsfaktorer som finns i ungdomens liv. Socialarbetare 3 berättar att hon ser nätverkskartan som en verksam beståndsdel i bekymringssamtal, eftersom den ger så mycket information kring ungdomens situation. Genom att föräldrarna är med får de också del av den informationen, exempelvis vilka ungdomen umgås med och vilka viktiga vuxna som ungdomen ritar in på kartan. Socialarbetare 4 berättar att nätverkskartan ger mycket information kring ungdomens situation till henne och föräldrarna, men även för ungdomen själv. Hon berättar också att ungdomen

får använda färgpennor för att markera vilka på nätverkskartan som använder cigaretter, alkohol, droger samt vilka som sysslar med kriminalitet. Ju färggrannare desto fler varningssignaler, både för ungdomen men också för föräldrarna. Socialarbetare 4 nämner att när ungdomen ritat färdigt nätverkskartan, får han eller hon titta på kartan och själv säga var risker finns.

Jag brukar avsluta med att fråga: vad ser du själv för risker när du tittar på din nätverkskarta? Då får ungdomen själv nämna två eller tre risker som den ser på nätverkskartan. Ofta ser de det man själv hade tänkt säga, men det blir deras ord, det är inte jag som har sagt det (Socialarbetare 4 2007).

Ungdomen kan till exempel se kompisar på nätverkskartan som håller på med kriminalitet och inse att de själva kan hamna där om de fortsätter. Socialarbetare 4 ser det som en styrka att ungdomen själv får sätta ord på risker som finns i dess omgivning. Socialarbetare 5 berättar att nätverkskartan ger en bra överblick av ungdomens livssituation och nämner att föräldrarna genom nätverkskartan får en unik inblick i sitt barns liv.

Föräldrarna får inblick i ungdomens nätverk och det är inte alla föräldrar förunnat att få svart på vitt, så här ser ungdomens umgänge ut. Det är ju värdefullt för en förälder att få lite pejl på det (Socialarbetare 5 2007).

Genom detta blir föräldrarnas bild av ungdomen mer överensstämmande med verkligheten och de kan utifrån det som framkommit, samtala och diskutera med ungdomen om dessa saker.

## Föräldrarna

Fyra av intervjupersonerna nämner att föräldrarnas medverkan är en verksam beståndsdel i bekymringssamtal. Socialarbetare 2 säger följande om föräldrarnas medverkan:

Det är föräldrarna som är det stora verktyget för att göra förändringar i en taskig livsstil, eller vad man ska kalla det. Så länge man har föräldrarna med sig på tåget så är nog det, det mest verksamma (Socialarbetare 2 2007).

Socialarbetare 2 menar att föräldrarna är centrala när det gäller det gäller att åstadkomma förändringar i ungdomens liv och livsstil. Som en del av arbetet med bekymringssamtal gör han en återkoppling till föräldrarna. Återkoppling innebär enligt honom att lämna en personlig reflektion över vad som anses vara bra och dåligt, vad som fungerar och vad som inte fungerar runt ungdomen. I detta ligger också att berätta om sin oro för ungdomen och vad föräldrarna bör tänka på. Socialarbetare 2 nämner att han i detta ser sig som ett verktyg för att få föräldrarna och ungdomen på samma nivå. Han menar också att så länge föräldrarna är positiva till bekymringssamtal, så är det mest verksamma att lämna tillbaka ansvaret till föräldrarna. Socialarbetare 2 berättar vidare att han under samtalsserien bygger upp en relation med ungdomen och dennes föräldrar. Han menar att det är möjligt att bygga vidare på dessa relationer och använda sig av dem vid senare tillfälle. Socialarbetare 3 berättar att det är viktigt att föräldrarna är delaktiga i bekymringssamtalen, eftersom det är de som måste göra jobbet med ungdomen. Hon berättar också att de vill att föräldrarna ska vara med på alla samtal, men att detta inte alltid är möjligt för föräldrarna på grund av exempelvis arbete. Socialarbetare 3 berättar vidare att hon vill hjälpa föräldrarna genom att de är med på samtalen och får mycket information om ungdomen.

Det är ganska effektivt till exempel när man gör en nätverkskarta, för många gånger upptäcker man att föräldrarna inte har någon aning om vem deras ungdomar umgås med (Socialarbetare 3 2007).

Socialarbetare 3 berättar också att i arbetet med nätverkskartan, får ungdomen märka ut personer i omgivningen som dricker alkohol och vilka som provat droger men också vuxna personer som ungdomen litar på. Hon menar att det kan vara nyttigt för föräldrarna att få se det. Förhoppningen är att föräldrarna tar med sig informationen och att samtalet med ungdomen fortsätter hemma.

Socialarbetare 3 utvidgar detta med föräldrarnas betydelse till att även omfatta andra personer som är viktiga för ungdomen. Genom att ta in dessa personer, exempelvis en flickvän, och de får beskriva sin oro, kan det påverka ungdomen till förändring. Socialarbetare 3 beskriver att hon kan vara hur bekymrad som helst för en ungdom, men menar att om ingen annan är det, så är det svårt att få till en förändring i ungdomens liv. Socialarbetare 4 tycker också att föräldrarna har en viktig del i bekymringssamtalen och menar att föräldrarna, genom att vara med på alla samtalen, får väldigt mycket information om sitt barn. Ibland händer det dock att föräldrarna och ungdomen börjar bråkar med varandra under samtalen.

Det är mycket relationsproblem, mycket som kommer upp på bordet, då får man vara beredd att ta hand om det. Men på något sätt, jag vet inte vad som händer i rummet, men något händer så att de kan börja prata med varandra, att det är okej att prata om saker och ting (Socialarbetare 4 2007).

Hon berättar vidare att hon kan bli förvånad över hur ärliga ungdomarna kan vara med exempelvis sina alkohol- och drogvanor och brottet man begått, trots att föräldrarna är närvarande.

Jag tror att någonstans finns det ändå en vilja att det här ska komma fram, att man ska kunna få hjälp. Kanske inte direkt, men indirekt, att nu är det ingen idé att inte berätta, nu kan jag berätta. Och mer kan det inte hända, de är redan dömda, så känns det (Socialarbetare 4 2007).

Hon beskriver här sin upplevelse av att vissa ungdomar, eftersom de redan är dömda för brott, inte längre behöver vara rädda för att något mer ska hända och därför vågar berätta mer om sina liv. Hon menar också att det i detta kan ligga en vilja att få hjälp, om än indirekt. Hon berättar också om en ungdom som faktiskt kunde sätta ord på sina känslor och sa till henne, medan föräldrarna lyssnade; ”jag vill att mina föräldrar ska lägga sig i mitt liv mer än vad de gör nu”. Genom detta fick föräldrarna en viktig information om sitt barn, som kanske inte kommit fram annars. Socialarbetare 5 lyfter också fram föräldrarnas betydelse i bekymringssamtalen. Hon menar att föräldrarna genom att delta på samtalen, kan få en inblick i ungdomens nätverk men också en förståelse för exempelvis ungdomens rättsuppfattning. Genom detta kan de se på sin ungdom med öppnare ögon och på ett sätt som ligger närmare verkligheten. Socialarbetare 5 nämner till och med att det kanske är föräldrarna som har störst behållning av programmet många gånger. Ungdomen kanske inte tycker att den hade någon nytta av bekymringssamtalen, medan föräldrarna har fått mycket ny, värdefull information om sitt barn.

### Pedagogiska inslag

När det gäller de pedagogiska inslag som finns med i materialet till bekymringssamtal, exempelvis bilderna, nämner fyra av socialarbetarna att de är verksamma. Socialarbetare 1 berättar om lyckotrappan och brottstrappan (se bilaga 4) som verksamma i mötet med ungdomarna. Om brottstrappan säger hon:

Jag tycker brottstrappan visar väldigt tydligt vart man är på väg, om man väljer att begå kriminella

handlingar. Man kan förklara ganska enkelt, det blir väldigt symboliskt och lättöverskådligt med den här brottstrappan som går neråt och där det är väldigt lätt att ta sig nerför den, man nästan ramlar ner av sig själv (Socialarbetare 1 2007).

Socialarbetare 1 lyfter här fram att brottstrappan är ett bra hjälpmedel när det gäller att tydliggöra för ungdomen var han eller hon befinner och vad det kan leda till. Hon nämner även att hon använder sig av lyckotrappan och drogtrappan för att tydliggöra ungdomens situation. Vidare berättar socialarbetare 1 att hon brukar låta bilderna ligga framme och ta upp dem under flera gånger som hon träffar ungdomen. På frågan om ungdomarna brukar känna igen sig i trapporna svara hon så här:

Nej, det brukar de inte göra. De tycker att det står i fel ordning och att det inte är så de tänker. Man får tänka att den där trappan är generell och att det inte behöver se ut så där utan skulle man göra en individuell brotts- eller lyckotrappa så skulle den se helt annorlunda ut (Socialarbetare 1 2007).

Således menar socialarbetare 1 att ungdomarna inte brukar känna igen sig i brotts- och drogtrappan. Hon förklarar detta med att trapporna är generella och att de inte behöver se ut som de gör. Hon menar att en individuell brotts- eller drogtrappa skulle se helt annorlunda ut. Ibland låter hon därför ungdomar göra egna, individuella brotts- och lyckotrappor, som mer beskriver deras specifika situation. När det gäller socialarbetare 4 och 5 uppger de att bilderna är verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal. Socialarbetare 5 berättar om översikt bilden och anser att den är bra att använda vid inledning och presentation av programmet. De olika ämnesområdena, temana, lyfts då också fram och presenteras, vilket hon anser vara viktigt. Socialarbetare 4 lyfter även fram översikt bilden och menar att strukturen på samtalen genom den blir väldigt tydlig.

Just den här översikt bilden, det är väldigt tydligt, strukturerat och då vet alla vad vi kommer att göra, vilka delar vi ska prata om (Socialarbetare 4 2007).

Även brottstrappan och lyckotrappan lyfts fram av socialarbetare 4. Hon berättar att det för många föräldrar, vars ungdomar är med i programmet, genom dessa bilder blir tydligt för dem i vilken situation ungdomen befinner sig. Hon menar att en del av föräldrarna kanske inte hade någon aning om hur långt ungdomen kommit i kriminalitet. I samband med att hon visar brottstrappan, brukar hon också visa bilden som handlar om påverkan från kompisar (se Bilaga 6). Hon menar att ungdomarna håller med om att de blir påverkade av sina kompisar och anser att bilderna är väldigt talande. Socialarbetare 4 berättar också att enligt henne är bilderna väldigt bra för de ungdomar som har en diagnos, ADHD till exempel. Hon nämner att dessa ungdomar kommer ihåg bilderna väldigt bra, exempelvis översikt bilden, med de olika temana i rutor, samt brottstrappan, som ger en bild av hur långt de kommit i kriminalitet. Socialarbetare 3 berättar att brottstrappan oftast stämmer, men att hon har svårt för lyckotrappan. Hon menar att de ungdomar som hon möter har svårt att till sig den.

## Reflektion

När det gäller reflektion, lyfter tre av intervjupersonerna fram det som en verksam beståndsdel i bekymringssamtal. Socialarbetare 2 berättar att bekymringssamtal ger ungdomarna möjlighet att stanna upp och reflektera kring sin situation.

Det är inte så många 15-16-17 åringar som stannar upp och reflekterar över sina liv. Det liksom bara rasar på, men just att kunna backa ett steg och se vad man har framför sig, utifrån de ämnen som

finns, det tror jag är det mest verksamma (Socialarbetare 2 2007).

Socialarbetare 2 lyfter här fram att enligt honom är reflektion en viktig del i bekymringssamtal. Socialarbetare 1 talar också om reflektion och menar att ungdomarna genom bekymringssamtal kanske lär sig att tänka ett eller två steg längre än vad de brukar göra i vanliga fall. Hon uppger vidare att ungdomarna inte upplever att bekymringssamtal förändrar deras liv.

Jag tror verkligen inte att ungdomar hoppar iväg härifrån resursenheten och tänker, när de genomgått bekymringssamtalserien att: ”-åh, jag har blivit hjälpt, jag har blivit en ny människa” (Socialarbetare 1 2007).

Socialarbetare 1 uppger att ungdomarna får med sig lite nya sätt att tänka och hantera saker från bekymringssamtalen, samt att det kanske blir lite tydligare vem de kan kontakta om det blir bekymmer igen. Hon lyfter också fram en fråga som finns med i Vägledningshäftet. Den handlar om ifall ungdomen kunde trolla eller önska sig något, vad den skulle göra eller vad den skulle önska sig. Socialarbetare 1 tycker att det är roligt att höra vad de svarar då, eftersom det säger mycket om ungdomen, om dennes sätt att tänka och se på saker. Socialarbetare 5 berättar också om reflektion som en del av bekymringssamtal. Hon säger att detta förutsätter att ungdomen kan reflektera kring sig själv, något som enligt henne inte alla kan. Vissa ungdomar släpper de iväg från bekymringssamtalen med funderingar kring vad ungdomen egentligen tog åt sig av i programmet.

#### Tydlighet och struktur

När det gäller tydlighet och struktur som en verksam beståndsdel i bekymringssamtal, lyfter främst socialarbetare 1 fram det, men även andra intervjupersoner har nämnt det. Socialarbetare 1 berättar om sin syn på tydlighet och struktur inom metoden.

Jag tror att det underlättar för dem att komma i samtal när det är väldigt tydligt och strukturerat (Socialarbetare 1 2007).

Socialarbetare 1 menar att det gör det lättare för ungdomarna att komma på samtal när de vet vilket tema som ska komma och ungefär vilka frågor som kommer att ställas. Hon tycker dock att det är svårt att avgöra om samtalen och frågorna i sig varit hjälpsamma för ungdomen. Socialarbetare 1 berättar att många ungdomar tycker att det varit okej att vara med på samtalen, men att de inte kan se eller förstå varför det skall hjälpa dem. När det gäller socialarbetare 2 tycker han att det är ”skönt” att ha strukturen och frågorna att gå tillbaka till, om samtalet stannar av. Han nämner också att detta är en trygghet för ungdomen, att hela tiden veta vad det är som är i fokus för dagen. Han menar också att strukturen innefattar väldigt stora delar av en ungdoms liv och att man utifrån det får mycket kunskap om ungdomen och dennes omgivning. Socialarbetare 3 tycker att man ska använda strukturen, men menar samtidigt att man ska vara flexibel och kunna ställa frågor som går utanför de teman som är aktuella. Socialarbetare 4 lyfter fram tydligheten i metoden som en styrka. Socialarbetare 5 anser att tydligheten när det gäller vad man ska prata om, skapar trygghet hos ungdomen. Hon menar att eftersom ungdomen får veta vad man ska prata om, kan de slappna av under samtalen.

## Helhetssyn

Helhetssyn är en beståndsdel i metoden som lyfts fram av främst socialarbetare 3, men också av socialarbetare 2. Socialarbetare 3 menar att man i bekymringssamtalen intresserar sig för *hela* ungdomens liv. Hon nämner att det är bra att man inte bara fokuserar på en liten del av ungdomens liv, exempelvis missbruk eller varför en ungdom har snattat. Hon menar att man i bekymringssamtal lyfter fram hela ungdomens livssituation, alltifrån familj, vänner, skola till självbild och självuppfattning. Detta att man har en helhetsbild av ungdomen, anser hon vara verkningsfullt. Socialarbetare 2 talar också om helhetssyn, men inriktar sig mer på att bekymringssamtal som helhet är verksamt.

Jag tror... hela paketet i sig är nog den största hjälpmekanismen (Socialarbetare 2 2007).

I detta ligger enligt honom exempelvis de olika temana som ingår i metoden samt återkopplingen till föräldrarna och socialsekreteraren i avslutningsmötet där ungdomen, föräldrarna, socialsekreteraren samt samtalsledaren för bekymringssamtalen möts för att prata om ungdomen, dennes situation och den oro som finns kring ungdomen.

## c) Kritik gentemot bekymringssamtal

När det gäller kritik mot bekymringssamtal återfinns den på två nivåer. Under de tre första rubrikerna beskrivs här kritik som av socialarbetarna riktats mot Vägledningshäftet och metoden som sådan. Vägledningshäftet benämns även ”pärmerna” och ”materialet”. Därefter beskrivs kritik mot i vilka sammanhang och på vilka grunder metoden tillämpas.

### Svåra frågor

Socialarbetare 1 tycker att en del frågor i Vägledningshäftet är formulerade så att de blir lite svårbegripliga. Hon anser att dessa frågor är svåra att förstå både för henne som samtalsledare och för ungdomen. Hon menar att detta beror mycket på att materialet är direkt översatt från norska, att det kan komplicera frågorna. Socialarbetare 1 anser också att frågorna kan kännas lite svävande och svåra att svara på många gånger. Hon menar dock att mycket handlar om att ungdomarna inte tänkt igenom hur de ser på saken själva. För att underlätta för ungdomen omformulerar hon frågorna, så att de blir lättare att förstå och svara på.

### Ytliga frågor

Socialarbetare 2 berättar att frågorna i Vägledningshäftet i vissa fall är lite ytliga. Han menar att man genom dessa frågor bara skrapar på ytan, att man inte tränger in ordentligt i ämnet.

Man får känna sig för vad det är för typ av ungdom man har framför sig, men ibland kan man kliva in lite hårdare, lite djupare och riva och skrapa lite, oftast finns det ju saker därunder som man kanske inte skulle ha kommit åt med just den typen av frågor som är ställda i pärmerna (Socialarbetare 1 2 2007).

Socialarbetare 2 berättar här att han genom erfarenhet lärt sig vilka frågor han kan ställa för att komma åt saker och förhållanden, som man inte kommer åt genom de frågor som finns med i Vägledningshäftet.

## Lyckotrappan

Socialarbetare 3 berättar att hon har svårt för lyckotrappan (se bilaga 4). Så här beskriver hon bilden av lyckotrappan:

Det här är vägen att gå och det slutar med heder och ära, jag vet inte riktigt vad det är. Mina ungdomar som är mellan 16 och 20 de kan inte, nej, de har svårt att ta till sig den (Socialarbetare 3 2007).

Socialarbetare 3 anser att lyckotrappan är svår att förstå och ta till sig, både för henne själv, men också för ungdomarna. Hon berättar att hon numera aldrig visar lyckotrappan för ungdomarna.

## Fokus på problem

Socialarbetare 4 berättar att hennes första tanke efter att ha läst igenom Vägledningshäftet var att fokus var för stort på problem.

Min första tanke när jag läste mig igenom pärmen, då var det att... i och för sig, jag kan förstå det när jag varit och lyssnat på Björn också, att tanken är att prata om det som är en bekymring, något som väcker föräldrarna, men jag tycker att det var väldigt mycket fokus på problem (Socialarbetare 4 2007).

Socialarbetare 4 berättar här att hon efter att ha lyssnat på grundaren av metoden, Björn Övrum, till viss del kan förstå att fokus ligger på den oro, det problem som samtalsledaren ser. Hon kan se att syftet är att få föräldrarna uppmärksamma på det som händer i ungdomens liv, men saknar ändå samtal kring lösningar i metoden.

Jag jobbar gärna mycket lösningsfokuserat och det saknade jag där, utan det var konstatera problem, men sen då? Vad ska hända sen? (Socialarbetare 4 2007).

Socialarbetare 4 arbetar gärna med fokus på lösningar och berättar att när hon använder sig av bekymringssamtal så pratar hon lösningar med ungdomen, hur han eller hon kan gå vidare, vilka vägar som finns och hur man kan nå dit.

## Bekymringssamtal som påföljd

När det gäller kritik mot bekymringssamtal som påföljd, är detta något som tre av intervjupersonerna lyfter fram på ett eller annat sätt. Socialarbetare 3 är den som lyfter fram starkast kritik. Hon beskriver att bekymringssamtal blev väldigt populärt i Uppsala och att man därför begränsade användandet av metoden till att fungera som påföljd till brott. Hon menar att grundtanken med bekymringssamtal är att fältassistenter eller poliser som är bekymrade för en ungdom, snabbt ska kunna ta ett samtal med vederbörande. I Uppsala har man omvandlat det till att vara en påföljd, något som hon ställer sig kritisk till. Hon berättar att ungdomar genom att välja bekymringssamtal som påföljd, slipper böter. Hon beskriver att dessa ungdomar absolut inte är motiverade för bekymringssamtal och bara sitter av samtalstiden. Förvisso kan hon då lämna tillbaka ärendet till åklagaren, med hänvisning till att bekymringssamtal inte fungerade som påföljd. Men det är dock inte säkert att påföljden ändras.

Så kan det bli en ny påföljd, ungdomstjänst till exempel eller så kan det bli så att åklagaren returnerar ärendet i alla fall; nämen ni ska göra det här (Socialarbetare 4 2007).

Socialarbetare 4 berättar här att åklagaren i vissa fall, trots påpekande om att bekymringssamtal inte fungerar med den aktuella ungdomen, inte ändrar påföljden. Bekymringssamtalen måste då genomföras med den aktuella ungdomen, trots att det enligt socialarbetare 4 inte ger något resultat. Hon beskriver vidare att inom rättsväsendet matchas vissa brott ihop med vissa påföljder. Hon menar dock att detta inte fungerar när det gäller ungdomar, eftersom ungdomarnas liv förändras så snabbt. Hon anser att man måste ta reda på var i livet ungdomen befinner sig för tillfället och utifrån det välja påföljd. Socialarbetare 3 anser att man inte ska kunna bli dömd till bekymringssamtal. Helst vill hon att bekymringssamtal ska fungera som en förebyggande insats mot kriminalitet. Hon anser att man bör utbilda fritidsledare i bekymringssamtal, eftersom de är ute på fältet och ser mycket av det som händer bland ungdomarna. Hon menar dock att om bekymringssamtal ändå ska fungera som påföljd, måste det vara oerhört individanpassat

Alltså det kan fungera som påföljd... Men då ska det vara oerhört individanpassat. Alltså då ska den som varit utredare, socialsekreterare i det här fallet, vara i väldigt mycket samspråk med mig, vad behöver Peter, okej, han behöver det här, att vi verkligen pratar om det. Om han har problem i familjen, okej då kanske vi ska fokusera på familj och vänner (Socialarbetare 3 2007).

Socialarbetare 3 menar att om bekymringssamtal ska fungera som påföljd, måste den utredande socialsekreteraren vara i kontakt med någon som känner ungdomen och dennes behov väl.

Socialarbetare 2 är också kritisk till att bekymringssamtal används som påföljd till brott. Han menar att bekymringssamtal snarare är ett kartläggningsverktyg än ett straff. Han tycker dock att det fungerar alldeles utmärkt som påföljd så länge det inte finns någon bättre metod. Socialarbetare 1 berättar att arbetet med bekymringssamtal med tiden väckt en mängd frågor. Bland annat frågar hon sig vad det är som gör att socialtjänsten använder sig av just den här metoden, trots att man egentligen inte vet om den verksamt under de förutsättningar som den används på i Sverige. Hon efterlyser forskning för att få ett tydligt svar på om bekymringssamtal är verksamt, så som det används av den svenska socialtjänsten. Hon tillägger dock att om forskning skedde i Sverige på bekymringssamtal kanske det skulle visa sig att metoden hjälpt många ungdomar.

#### Forskning kring återfall i brott

Socialarbetare 4 och 5 talar om forskning kring återfall i brott. De menar att denna forskning inte kan visa att konsekvensprogram, som de liknar bekymringssamtal vid, är verksamma mot återfall i allvarigare kriminalitet. Socialarbetare 4 säger som replik på socialarbetare 5:s tal om återfallsforskning följande:

Men just för den perioden, då ungdomarna går programmet, kanske det är meningsfullt för dem, att reflektera över saker och ting. Men när det gäller återfall kan jag hålla med dig, det vet man ju inte om bekymringssamtal verkligen hjälper eller inte (Socialarbetare 4 2007).

Hon menar att bekymringssamtal kan vara meningsfullt för ungdomarna när de genomgår programmet, men att hon inte vet om risken för återfall i brott minskar.

## **d) Vidareutveckling av bekymringssamtal**

När det gäller vidareutveckling av metoden bekymringssamtal, nämner alla intervjupersoner exempel på detta.

### Ett samtal för varje tema

En vidareutveckling som nämns i socialarbetarnas beskrivning och användande av metoden, är att bekymringssamtal omfattar mer än ett samtal per ungdom. Enligt beskrivningen i Vägledningshäftet och metodens grundare, omfattar bekymringssamtal ett samtal per ungdom. Alla intervjupersoner berättar dock att bekymringssamtal används som en serie av samtal, där antalet samtal kan variera från fyra upp till tio samtal. I detta ingår också förmöte och avslutningsmöte. Således har metoden vidareutvecklats från att omfatta ett samtal till att fungera som en samtalsserie.

### Teman som lagts till

Intervjupersonerna berättar att de lagt till teman i arbetet med metoden. Alla intervjupersoner nämner att alkohol och droger är ett tema som saknas. Socialarbetare 2 beskriver att det inte finns så mycket skrivet kring droger i Vägledningshäftet.

Det finns inte så mycket skrivet om droger i pärmen, så man måste ha med sig det själv (Socialarbetare 2 2007).

Socialarbetare 1 lyfter också fram droger samt missbruk som viktiga teman som saknas i materialet till bekymringssamtal. Hon nämner även psykiskt mående som ett viktigt tema som saknas. Hon menar att en orsak till att dessa teman inte finns med i Vägledningshäftet kan vara att metoden skapades för samtal med ungdomar på ett mycket tidigare, mer förebyggande, stadium. Vidare anser hon att de ungdomar hon möter genom bekymringssamtalen, som har begått brott och blivit dömda för det, har gått mycket längre när det gäller negativ utveckling. Hon menar också att det i den kategori av ungdomar hon träffar, ofta finns ett pågående missbruk eller psykisk ohälsa hos ungdomarna eller inom deras familjer. Hon har dock inte lagt till några nya teman i metoden, utan sticker in frågor kring droger, missbruk och psykisk ohälsa där det är lämpligt under samtalen. Socialarbetare 3 berättar att de på hennes enhet lagt till ett tema som handlar om alkohol och droger. De har lagt till detta tema eftersom de arbetar mycket med alkohol- och drogrelaterade brott och är angelägna om att få med den fokusen i samtalen. Socialarbetare 4 berättar att de på hennes enhet har lagt till, förutom temat Alkohol och droger, temat ”Lag och rätt”. Hon berättar att eftersom bekymringssamtal alltid föregåtts av brott på hennes enhet, är det viktigt att prata med ungdomen om attityden till lag och rätt, vad ungdomen tänker och tycker om det.

### Individuell anpassning

Intervjupersonerna berättar om individuell anpassning som en vidareutveckling av bekymringssamtal. Socialarbetare 1 berättar att hon skulle vilja att bekymringssamtal anpassades mer efter den enskilda

ungdomens behov. Hon menar att om det finns tre områden som påverkar en ungdom väldigt mycket, exempelvis skola, missbruk och spänning, så är det viktigt att fokusera på dem och kanske utelämna andra teman. Socialarbetare 3 berättar att bekymringssamtal på hennes enhet är väldigt individuellt anpassade. Detta menar hon beror på att hon i vissa fall redan träffat och känner ungdomen när bekymringssamtal inleds och därför inte behöver gå igenom alla teman och delar i metoden. Hon berättar också att kontakten med ungdomen som genomgått bekymringssamtal kan fortsätta så länge ungdomen går i gymnasiet eftersom hon är ansvarig för dem till dess de går ut gymnasiet. Hon menar att grundtanken med bekymringssamtal är ”jättebra”, men att samtalen behöver anpassas efter individen. Detta så att den enskilda ungdomen blir berörd av oron för dennes liv som människor i ungdomens närhet uppvisar. Socialarbetare 4 och 5 ger också exempel på individuell anpassning av metoden. De berättar att de utifrån samtal och diskussioner med den utredande socialsekreterare som handlägger respektive ungdomsärende, får idéer om vad de ska fokusera bekymringssamtalen på för den enskilda ungdomen. Utifrån detta ser bekymringssamtalen olika ut för olika ungdomar.

#### Hemläxor

Socialarbetare 2 berättar att han ofta ger ungdomen en hemläxa till nästa samtal. En hemläxa kan handla om att ungdomen ska tänka igenom hur en vanlig vecka ser ut, hur det är i skolan eller vad de gör på fritiden. Enligt honom kan detta hjälpa ungdomen att exempelvis få syn på hur stor skillnaden är mellan vardag och helg, eftersom det enligt socialarbetare 2 oftast är väldigt stora skillnader. Socialarbetare 4 berättar också att hon ger lite hemläxa för varje tema. Hon beskriver att ungdomen får gå hem och jobba med den och sedan ta med sig den tillbaka på nästa samtal. När det gäller ungdomar som har en diagnos, i många fall ADHD, berättar hon dock att de inte klarar av att göra läxorna hemma. Hon berättar att de istället får hjälp med att göra läxorna tillsammans med samtalsledaren under bekymringssamtalen.

#### Behandlande inslag

Socialarbetare 4 berättar att de lagt till behandlande inslag i bekymringssamtalen. Hon menar att detta gjorts eftersom ungdomarna dömts till vård, och att hon anser att metoden bekymringssamtal i sitt grundutförande saknar dessa inslag. Exempel på dessa behandlande inslag är användandet av egenskapskort och nallekort. Dessa kort består av bilder på nallar och ord, som beskriver olika känslotillstånd och känslouttryck. Socialarbetare 4 beskriver att de används för att få igång samtal och lära känna ungdomen mer. Hon menar att detta är ett bra hjälpmedel för de ungdomar som har svårt för att prata och uttrycka sig kring de olika temana. Socialarbetare 5 berättar att pojkar med diagnosen ADHD utgör en stor del av dem som kommer på bekymringssamtal.

Sen har vi också ganska många ADHD-pojkar. Det har blivit en stor grupp av dem vi träffar och de har ju svårt för att prata, att bara sitta och prata om ett tema, det blir lite för abstrakt för dem. Då behöver man de här hjälpmedlen med kort och bilder för att det ska bli mera konkret (Socialarbetare 5 2007).

Hon lyfter här fram att hjälpmedel, som egenskaps- och nallekort, gör temana mer konkreta och lättare att prata om för grupper av ungdomar som har svårt att uttrycka sig annars. *Socialarbetare 3* berättar att hon under temat Självbild, alltid använder egenskaps- och nallekort. Hon beskriver hur hon låter ungdomarna använda dem:

Jag brukar använda de här korten och så får de alltid berätta, de får välja ut vad de är duktiga på, hur de beskriver sig själva. Sen brukar de få välja vilka kort de tror att deras föräldrar skulle välja och sen vilka kort de tror att deras kompisar skulle välja ut för att beskriva dem (*Socialarbetare 3 2007*).

*Socialarbetare 3* menar att det är roligt att arbeta på detta sätt och berättar att dessa kort fungerar avväpnande även för de riktigt tungt kriminella killar som kommer på samtal. Hon berättar också att varje ungdom får ett eget blädderblock, där man ritar in exempelvis sin livslinje. Detta innebär att man på en linje, från det att man föddes fram tills nu, ritar in livshändelser som påverkat ungdomen positivt och negativt. Hon beskriver också att ungdomen får rita linjer där han eller hon i kronologisk ordning får beskriva när alkohol och droger använts och i vilka sammanhang. Hon menar att detta är ett bra sätt att aktivera ungdomarna.

#### Praktisk hjälp till föräldrarna

*Socialarbetare 4* tror att många av föräldrarna som kommer med sina ungdomar på bekymringsamtal i många fall är ute efter, förutom den utredande delen, lite praktiska hjälp.

Kan man ge praktiska redskap till föräldrarna, hur man ska förhålla sig, under varje rubrik, tips och idéer och tankar, det skulle vara väldigt värdefullt tror jag (*Socialarbetare 4 2007*).

Hon menar att en möjlig vidareutveckling av metoden är att ge råd och stöd till hur föräldrarna kan förhålla sig när det gäller de olika teman som diskuteras under bekymringsamtalen.

## 8 ANALYS

Detta kapitel har samma övergripande struktur som föregående kapitel. Det presenterade materialet analyseras och tolkas här utifrån den teoretiska tolkningsram som valts för denna uppsats. Den teoretiska tolkningsramen består av centrala begrepp, tidigare forskning inom området och teoretiska perspektiv som härletts ur empirin. Sparsamma anknytningar görs även till grundaren av metoden.

### a) Användandet av bekymringssamtal

Socialarbetarnas beskrivning av upplägget och arbetet med metoden skiljer sig till viss del från beskrivningen som ges i litteraturen och av metodens grundare. Till största del handlar detta om antalet gånger man träffar ungdomen, orsaken till att ungdomen genomgår bekymringssamtal samt en individuell anpassning när det gäller vilka teman som belyses. Alla socialarbetarna berättar att användandet av bekymringssamtal grundar sig på initiativ tagna av socialarbetare på utförarnivå. Detta stämmer med bottom-up perspektivet på implementering, som utgår från att implementeringen styrs av de lägsta nivåerna inom förvaltningen eller organisationen, det vill säga närbyråkraterna som formar verksamheten utifrån sin specifika kunskap och mötet med ungdomarna (Gustavsson 2003:12-13).

När det gäller remissförfarandet, beskriver socialarbetarna att ungdomarna kommer till dem för bekymringssamtal dels som en påföljd till brott men också som en insats på uppdrag från socialtjänstens utredningsenhet. Bekymringssamtal används av socialarbetarna som en samtalsserie på fyra till tio samtal. I detta ingår förmöte och för det mesta ett avslutningsmöte. Således skiljer sig deras användning från beskrivningen i litteraturen, där bekymringssamtal beskrivs som ett samtal per ungdom. Socialarbetarna beskriver vidare att ungdomarnas föräldrar har en viktig del i metoden. Enligt två av socialarbetarna är tanken att föräldrarna ska medverka på för- och avslutningsmöte. Enligt de tre andra socialarbetarna är tanken att föräldrarna ska medverka på varje samtal.

När det gäller metodens teman lyfter alla socialarbetare fram att de är relevanta, men att materialet är tunt när det gäller att belysa ungdomens förhållande till alkohol och droger. Funktionen med bekymringssamtal beskriver socialarbetarnas som kartläggande snarare än behandlande. De menar att metoden ger mycket information kring ungdomen, men att bearbetandet av de problem som framkommer till viss del måste ske på andra sätt än genom bekymringssamtal. Socialarbetarna beskriver vidare att deras användande av metoden förändrats över tid, dels tack vare ökad vana men också på grund av att förutsättningarna för bekymringssamtal förändrats. Socialarbetarna beskriver att de genom att de använt materialet under en längre tid, utvecklat sitt sätt att samtala, att ställa frågor och ge respons. En av socialarbetarna beskriver också att bekymringssamtal förändrats på hennes arbetsplats, från att vara en mer förebyggande insats till att fungera som en påföljd till brott.

## **b) Verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal**

Flera av socialarbetarna beskriver att nätverkskartan är en verksam beståndsdel i bekymringssamtal, eftersom den belyser för både dem, ungdomen och föräldrarna vilka människor som finns kring ungdomen. En av socialarbetarna nämnde att denna information kring ungdomens sociala nätverk är viktig för att kunna identifiera människor och sammanhang som har en positiv respektive negativ inverkan på ungdomen. En annan socialarbetare berättade att ungdomen genom nätverkskartan kan få insikt om vilka människor i dess omgivning den kan vända sig till i jobbiga eller svåra situationer. En tredje socialarbetare nämnde att ungdomen genom nätverkskartan själv kan få syn på och sätta ord på de risker och problem som återfinns på nätverkskartan. Detta användande av nätverkskartan stämmer väl in på systemteorin, som belyser samspelet mellan människor i dess olika sammanhang. Systemteorin betonar vidare att mänskliga problem existerar i samspelet mellan människor, snarare än att placera problemen inom individen (Forsberg & Wallmark 1998:27-28). Användandet av nätverkskartan visar att det finns ett systemiskt tänkande bland socialarbetarna i anslutning till bekymringssamtal, där problemen inte bara skylls på individen utan också belyses utifrån de människor som omger ungdomen.

Genom nätverkskartan, som nämnts här ovan, medvetandegörs både ungdom, föräldrar och samtalsledare om de människor och förhållanden som finns kring ungdomen. Utifrån denna information kan sedan ungdom, föräldrar och samtalsledare handla. Detta är något som mycket väl kan ses som empowerment, eftersom ungdomar och föräldrar till viss del får utöva en ny makt över sina liv (Forsberg & Starrin 1997:12-13).

Vidare nämner flera av socialarbetarna föräldrarnas medverkan som en verksam beståndsdel i bekymringssamtal. Dels tack vare att föräldrarna får mycket information om sitt barn, men också att de får en hjälp att börja prata och diskutera med sitt barn om barnets situation, exempelvis vilka ungdomen umgås med samt attityder till alkohol, droger och kriminalitet. Socialekologisk systemteori beskriver de olika mindre nätverk en människas hela sociala nätverk består av och betonar att kontakten mellan dessa nätverk är viktig för att exempelvis en ungdom ska må bra (Forsberg & Wallmark 1998:44). Genom att föräldrarna blir medvetna om vilka människor som finns kring ungdomen ökar deras möjlighet att ha kontakt med omgivande system och därigenom hjälpa ungdomen att må bra.

Vidare berättar flera av socialarbetarna att de pedagogiska inslag som finns med i Vägledningshäftet är verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal. De beskriver att exempelvis brotts- och drogtrappan tydliggör ungdomens situation. Genom att förklara dessa bilder tydliggörs det var ungdomen befinner sig och vad hans eller hennes handlingar kan leda till. Huvudbilden lyfts också fram och socialarbetarna menar att den översikt den ger av de olika temana är viktig, särskilt för ungdomar med diagnos, exempelvis ADHD. Genom bilderna blir metoden mer konkret och de olika temana kan lättare kommas ihåg. I detta med att bilderna tydliggör för ungdomen vilken situation den befinner sig i, kan spår av empowerment ses. Ungdomen medvetandegörs genom detta om sin

situation och kan förhoppningsvis rustas för att påbörja en förändring av sin livssituation. Detta kan sägas stämma in på det fält i Sundhs modell av empowerment (se bilaga 7) som beskriver individer som erövrar makt.

Några av socialarbetarna lyfter också fram reflektion som en verksam beståndsdel i bekymringssamtal. De menar att ungdomen genom bekymringssamtal får möjlighet att stanna upp, tänka efter och förhoppningsvis får med sig nya sätt att tänka kring och hantera saker han eller hon möter i livet. En av socialarbetarna lyfter dock fram att en förutsättning för detta är att ungdomen kan reflektera kring sig själv, något som enligt henne alla ungdomar inte kan. Vidare lyfter flera av socialarbetarna fram att den tydlighet och struktur som finns inom bekymringssamtal, är hjälpsamt för ungdomarna. Tydligheten skapar enligt dem trygghet hos ungdomarna. En av socialarbetarna lyfter dock fram att det är viktigt att kunna vara flexibel och även ställa frågor utanför de givna temana. Två av socialarbetarna lyfter fram att den helhetssyn som präglar bekymringssamtal, är hjälpsamt för ungdomarna. En av dessa socialarbetare menar att bekymringssamtal belyser hela ungdomens liv och dess livssituation, exempelvis genom de olika temana familj, vänner, skola, självbild och självuppfattning. Här kan ännu en koppling göras till den sociekoologiska systemteorin, som lyfter fram samspelet med andra på en individnivå, men också samspelet med det omgivande samhället på en mer övergripande nivå (Forsberg & Wallmark 1998:42-45). Genom detta kan ungdomen se att socialarbetarna är intresserade av hela ungdomens liv.

### **c) Kritik gentemot bekymringssamtal**

En av socialarbetarna lyfter fram att en del frågor i Vägledningshäftet är svåra att förstå, både för ungdomarna men också för henne. En annan av socialarbetarna menar att frågorna i Vägledningshäftet i vissa fall är lite ytliga. Han menar att det kan krävas andra frågor för att tränga in ordenligt i ett ämne eller tema. När det gäller en av bilderna i materialet, lyckotrappan, riktar en av socialarbetarna kritik mot den. Hon tycker att den är svår att förstå att ta till sig, både för henne men också för ungdomarna.

En av socialarbetarna tycker att fokus i bekymringssamtal ligger allt för mycket på problem och menar att samtal kring lösningar saknas. Ligger fokus allt för mycket på problem kan risken vara att man missar positiva förändringar, något som ses som nycklar till lösning av problemet inom lösningsfokuserat arbete (Berg 1994:24-29). Socialarbetaren menar vidare att det är viktigt att lyfta fram den oro som finns kring ungdomen men också att prata om hur ungdomen kan gå vidare, vilka vägar som finns och hur man kan nå dit. Socialarbetaren lyfter här fram en önskan att det lösningsfokuserade tänkandet skulle vara tydligare inom bekymringssamtal. När det gäller lösningsfokuserat arbete tar det sin utgångspunkt i att det är enklare och mer givande att konstruera lösningar än att lösa problem. Inom detta sätt att arbeta lyfter man också fram att det är lättare för klienten att upprepa redan framgångsrika beteendemönster än att sluta med eller ändra existerande problematiska beteenden (Berg 1994:25-29).

Flera av socialarbetarna är kritiska mot att bekymringssamtal används som påföljd till brott. En av socialarbetarna berättar att ungdomar genom att välja bekymringssamtal som påföljd, slipper böter. På grund av detta är vissa av ungdomarna som döms till bekymringssamtal inte alls motiverade för dessa samtal. Grundaren av metoden anser att när metoden används som påföljd till brott, är det långt ifrån vad han skapade metoden till, men tycker samtidigt att det är roligt att bekymringssamtal används i många olika sammanhang. En socialarbetare menar att om bekymringssamtal ska användas som påföljd till brott, måste det vara oerhört individanpassat. Hon menar dock att bekymringssamtal helst ska fungera som en förebyggande insats mot kriminalitet. Förebyggande arbete handlar om *att förhindra uppkomsten av något som inte är önskvärt* (Ander & Andersson 2005:14). Förebyggande insatser bör enligt författarna komma in på ett så tidigt stadium som möjligt och på så många nivåer som möjligt. Förebyggande arbete återfinns på olika nivåer och den tredje nivån kallas *tertiärt förebyggande arbete* (se Socialt förebyggande arbete under Centrala begrepp). Enligt Ander & Andersson kan insatser på denna nivå handla om enskilda ungdomar som påträffats vid uppsökande arbete som sedan erbjuds exempelvis behandlingsinsatser som syftar till att få ungdomen att sluta dricka alkohol (Ander & Andersson 2005:14-17). Bekymringssamtal som erbjuds på frivillig basis till ungdomar som påträffats i samband med uppsökande arbete kan sägas vara förebyggande arbete. När det gäller bekymringssamtal som påföljd till brott är det svårare att uttala sig huruvida det är förebyggande arbete. För att något ska kallas förebyggande arbete kan det sägas vara önskvärt att insatser sätts in på ett tidigare stadium än när brott begåtts.

En av socialarbetarna berättar att ett beslut tagits, i kommunen där hon arbetar, som reglerar användandet av bekymringssamtal. Utifrån detta beslut ska bekymringssamtal bara användas som påföljd till brott. Detta är ett exempel på det traditionella top-down perspektivet inom teorier kring implementering, när det gäller införande eller användandet av, i det här fallet, ny kunskap inom en verksamhet. I detta fall innebär det att beslutsfattaren styr och den person som verkställer beslutet följer dess avsikter (Gustavsson 2003:12-13). I detta fall är dock åtminstone en av socialarbetarna kritisk till beslutet att bara använda bekymringssamtal som påföljd till brott. Denna socialarbetare ger uttryck för en frustration över att ungdomar döms till bekymringssamtal. Hon menar att eftersom det är ett straff måste man träffas ett visst antal gånger, men ifrågasätter kvaliteten i det. Två av socialarbetarna lyfter också fram att forskning kring återfall i brottslighet inte kan visa att konsekvensprogram, som de liknar bekymringssamtal vid, är verksamma mot återfall i allvarigare kriminalitet. Enligt statistik från BRÅ, hämtad från mitten 1990-talet, återföll knappt 70 procent av de ungdomar som begått brott tidigare och blev dömda till vård inom socialtjänsten, i brott (Westfelt & Öberg 2002:55). Dessa återfallssiffror är höga, men att säga om det beror på om metoderna som används inom socialtjänsten är bristande eller om dessa ungdomar är en grupp som är svår att arbeta med och skapa förändring hos, är svårt att avgöra.

### **c) Vidareutveckling av bekymringssamtal**

När det gäller vidareutveckling av metoden bekymringssamtal, nämner alla intervjupersoner exempel på detta. Vidareutvecklingar som gjorts är bland annat att bekymringssamtal innefattar mer än ett samtal per ungdom, att nya teman lagts till, att man individuellt anpassar vilka teman som tas upp, att man ger ungdomen hemläxor mellan träffarna samt att behandlande inslag lagts till i metoden.

Alla socialarbetarna nämner att bekymringssamtal av dem används som en samtalsserie. Detta innebär att metoden utvecklats från den beskrivning som ges i Vägledningshäftet och av grundaren av metoden, där bekymringssamtal omfattar ett samtal per ungdom. Grundaren av metodens respons på denna utveckling av metoden är att det enligt honom ökar kvaliteten på arbetet med bekymringssamtal.

Socialarbetarna berättar också att de lagt till teman i metoden. Detta gäller främst temat alkohol och droger, som alla socialarbetare menar är viktigt men alltför bristfälligt omnämnt i Vägledningshäftet. Genom att alkohol och droger diskuteras, är det rimligt att anta att frågor om missbruk också berörs. Det är dock olika huruvida socialarbetarna lagt till det som ett eget tema i metoden eller lägger till det som en del av andra teman. Två av socialarbetarna berättar också att de lagt till ett tema som handlar om lag och rätt, där bland annat brottet som begåtts och ungdomens rättsuppfattning belyses. Andrews & Bonta (2003) menar att när det gäller klientens behov, bör man inrikta sig på faktorer som går att förändra och som har betydelse för risken att återfalla i kriminalitet. Dessa faktorer är exempelvis ungdomens attityder kring kriminalitet, ungdomens umgänge samt missbruk (Andrews & Bonta 2003:273-323). Genom att socialarbetarna under samtalen med ungdomen diskuterar frågor som rör missbruk och attityder till brott och lagen, ligger deras arbete i linje med Andrews & Bontas forskning kring behandling av kriminellt beteende.

Flera av socialarbetarna beskriver vidare att det är viktigt att bekymringssamtalen anpassas efter individen. Tanken med detta är att olika ungdomar har olika behov och att alla teman därför inte behöver belysas med alla ungdomar. Om samtalen anpassas efter individen, finns det också möjlighet att uppehålla sig vid teman som är viktiga för ungdomen under flera samtal. Lipskys teori om implementering menar att policyn kring ett visst område eller en viss verksamhet inte kan bestämmas av politiker (cheferna på förvaltningen i detta fall) utan snarare skapas av de människor som arbetar med utförandet av verksamheten, de så kallade närbyråkraterna (Lipsky enligt Gustavsson 2002:13-12). Den anpassning och utveckling av metoden som beskrivs av socialarbetarna stämmer bra in på Lipskys teori, då det är socialarbetarna som arbetar med ungdomarna snarare än politiker och chefer som utformar arbetet med metoden.

Två av socialarbetarna beskriver också att de ger hemläxor till ungdomarna. Ungdomarna ges då i uppgift att mellan samtalen fundera kring exempelvis hur en vanlig vecka ser ut och vad de gör på fritiden. Syftet med detta kan anses vara att utöka den påverkan på ungdomen som man vill uppnå med samtalen.

Two av socialarbetarna beskriver att de lagt till behandlande inslag i metoden, som de anser saknas annars. Exempel på detta är användandet av egenskaps- och nallekort. Genom detta får ungdomarna hjälpa att prata om och sätta ord på exempelvis känslor och självuppfattning. Dessa socialarbetare beskriver också att de använder sig av livslinjer, där ungdomen får rita in viktiga positiva och negativa händelser i livet. Andrews & Bonta (2003) beskriver att åtgärder som riktas till människor med kriminellt beteende måste anpassas till bland annat klientens inlärningsstil. Enligt författarna gäller det att hitta en pedagogik som har störst möjlighet att främja inläring för den aktuella gruppen och individen (Andrews & Bonta 2003:273-323). Två av socialarbetarna ger exempel på att anpassa arbetet med bekymringssamtal utefter ungdomarnas inlärningsstil, främst i arbetet med pojkar som har diagnosen ADHD. De hjälpmedel som nämns, nallekort och egenskapskort, gör temana mer konkreta och lättare att prata om för denna grupp av ungdomar som har svårt att uttrycka sig annars.

En av socialarbetarna beskriver att en möjlig utveckling av metoden skulle vara att ge råd, stöd och idéer till föräldrarna när det gäller hur de kan förhålla sig till ungdomen utifrån de olika temana. Utifrån detta kan en koppling göras till MST (se Tidigare forskning), där en viktig del av arbetet är att försöka ge föräldrarna kunskap så att de med sina resurser kan klara av att handskas med de svårigheter som finns kring ungdomen (Hansson 2001:156-157).

## 9 AVSLUTANDE DISKUSSION

Under denna rubrik reflekterar jag över uppsatsen som helhet och hur arbetet med den fungerat. Sedan presenteras och diskuteras de viktigaste slutsatserna i uppsatsen. Egna reflektioner kommer även in under denna rubrik.

Syftet med uppsatsen, *att undersöka hur metoden bekymringssamtal används av socialarbetare inom det sociala arbetsfältet*, anses uppfyllt utifrån att kvalitativa intervjuer med fem socialarbetare som arbetar med bekymringssamtal genomförts. De fyra frågeställningarna som handlar om hur och i vilket syfte bekymringssamtal används av socialarbetare inom det sociala arbetsfältet, vilka verksamma beståndsdelar de anser finnas i metoden, vilken kritik som lyfts fram gentemot bekymringssamtal samt om och på vilka sätt metoden vidareutvecklats av dessa socialarbetare, anses besvarade utifrån att intervjuerna med socialarbetarna transkriberats, kategoriserats och redovisats i uppsatsen samt att de analyserats utifrån uppsatsens teoretiska tolkningsram.

Arbetet med uppsatsen har fungerat bra och till största delen följt den ursprungliga planen. En förändring som gjordes under arbetets gång var dock urvalet för intervjupersoner. Till en början var tanken att bara intervjuva fältassistenter som arbetar med bekymringssamtal. Förutom de två fältassistenterna i Skarpnäck, visade det sig dock vara svårt att få tag på fältassistenter, eftersom det dels numera finns relativt få socialarbetare med den titeln men också att av de relativt få fältassistenter som finns, är det ännu färre som arbetat med bekymringssamtal under en längre tid. Istället intervjuade jag socialarbetare som inte på ett lika tydligt sätt arbetar ute bland ungdomar på fältet.

Vidare har det varit svårt att hitta någon övergripande teori kring bekymringssamtal. En orsak till detta kan vara att grundaren av metoden vid skapandet av bekymringssamtal utgick från praktiken snarare än teorin. Trots detta har det varit möjligt att se inslag av olika teoretiska perspektiv när det gäller beskrivningen av och arbetet med bekymringssamtal.

Bekymringssamtal beskrivs av grundaren av metoden och en av de intervjuade socialarbetarna som en sammanfattning och strukturering av hur man samtalar med ungdomar samt vilka teman som är lämpliga att belysa. Utifrån dessa utsagor kan inte innehållet i bekymringssamtal sägas vara något revolutionerande utan snarare ses som en sammanfattning när det gäller hur man med hjälp av samtal arbetar med ungdomar.

Många av de intervjuade socialarbetarna lyfte fram föräldrarna som en viktig del i arbetet med metoden. På ett sätt är detta självklart, föräldrarna är de som har ansvar för barnen och har en stor möjlighet att påverka dem. Samtidigt kan det glömmas bort och man kan inbilla sig att en metod som socialtjänsten använder i sig självt ska kunna förändra ungdomen till att exempelvis sluta begå brott. Jag tror att det är viktigt att se att många människor behöver arbeta tillsammans för att motivera och hjälpa en ungdom till förändring.

Alla socialarbetarna ger exempel på hur de i sitt arbete med metoden utvecklat den. Utveckling kan antas ge positiva effekter men vi bör även fråga oss om det kan finnas några oväntade negativa effekter

av denna metodutveckling. Ett exempel på detta skulle kunna vara att man genom att anpassa metoden efter varje individ, missar teman som det skulle ha varit viktigt att prata om.

Några av socialarbetarna har nämnt att de deltagit på en uppföljningsdag kring bekymringssamtal. Ingen av socialarbetarna har dock i intervjuerna nämnt att de får någon handledning i användandet av metoden. Detta kan bero på dels att ingen specifik fråga ställdes kring ämnet men det kan också bero på att de inte får handledning. Jag tror att handledning riktad till socialarbetarna kan bidra till att metoden och dess användande utvecklas och förbättras.

Bekymringssamtal skapades av polisen i Norge för att användas inom det förebyggande arbetet med ungdomar. I Sverige används det i vissa fall som en påföljd till brott. En fråga som väckts under arbetet med denna uppsats är huruvida bekymringssamtal bör användas som påföljd till brott eller ej. Utifrån de krav som finns på ungdomsvård när det gäller arten, omfattningen och varaktigheten av vården, bör det finnas specifika insatser för detta. Bekymringssamtal kan te sig rimligt att använda då metoden innehåller tydliga teman samt ger ramar för omfattning och varaktighet av vården. Men hur fungerar en metod som skapats av polisen i Norge för att användas bland ungdomar i ett socialt förebyggande arbete, som påföljd till brott i Sverige? Givetvis kan de principer som finns inom bekymringssamtal vara tillämpliga när det gäller att arbeta med unga lagöverträdare men för mig verkar det rimligare att när det gäller påföljder till brott, använda metoder som skapats i just detta syfte. Om det inte finns några andra lämpliga metoder, verkar det dock rimligt att använda sig av bekymringssamtal, om metoden anpassas efter individens behov men också inlärningsstil och risknivå.

En annan fråga som väckts under arbetet med uppsatsen är vilka effekter bekymringssamtal egentligen har på de ungdomar som genomgår insatsen. Visserligen har bekymringssamtal vidareutvecklats och anpassats av användarna till de svenska förutsättningarna, men fortfarande finns inga undersökningar eller forskning som säger att det skulle vara hjälpsamt eller icke hjälpsamt för ungdomarna. Således kan inte bekymringssamtal sägas vara en evidensbaserad metod. Jag tycker mig dock se beståndsdelar som är verksamma i metoden, exempelvis föräldrarnas medverkan, användandet av nätverkskartan samt att ungdomen medvetandegörs och får reflektera kring sin situation. I en diskussion kring effekterna av bekymringssamtal skulle man kunna skilja på dem som genomgår insatsen på frivillig basis och de som döms till att genomgå samtalen. Man skulle kunna utgå från att en bättre effekt uppnås om samtalen sker på frivillig basis än om de sker under tvång, som en påföljd till brott. Detta är dock inte säkert. Jag vill snarare säga att den enskilde ungdomens motivation och förmåga att samtala och reflektera, avgör resultatet. I många fall kan man dock anta att frivillighet är en bättre ingång till samtal än tvång. Även samtalsledarens förmåga att motivera, skapa en relation och samtala med ungdomen har en stor inverkan på effekten av samtalen. När det gäller förebyggande arbete, nämner Ander & Andersson (2005) att en av svårigheterna med denna typ av arbete, är att man inte kan vara helt säker på att insatserna som görs, är verkningsfulla. De menar att det i dagsläget inte finns kriterier som är mätbara när det gäller det förebyggande arbetets effekter (Ander & Andersson m.fl. 2005:22). Detta kan nog också sägas gälla bekymringssamtal. Det är svårt att mäta de effekter

som användandet av metoden ger. Därför tycker jag att det ska bli spännande att ta del av den rapport som BRÅ inom en snar framtid publicerar, vilken handlar om olika typer av påverkansprogram, där en liten del belyser just bekymringssamtal. Det ska också bli intressant att ta del av den forskning IMS planerar att starta kring bekymringssamtal.

## **9.1 Framtida forskning**

När det gäller framtida forskning skulle andra professioner såsom poliser och utredande socialsekreterare kunna vara av intresse för forskning eftersom de också kommer i kontakt med bekymringssamtal. Ungdomar som genomgår insatsen skulle också kunna vara av intresse för att ge en bredare bild av ämnet. Det skulle också vara spännande att jämföra och spegla bekymringssamtal mot andra liknande metoder.

# KÄLLFÖRTECKNING

## Tryckta källor

- Ander, Birgitta & Andersson, Malin & Jordevik, Kajsa & Leisti, Annukka (2005). *Möten i mellanrummet, socialt förebyggande arbete med ungdomar*. Stockholm: Gothia.
- Andrews, D.A. & Bonta, James (2003). *Psychology of criminal conduct*. Cincinnati: Anderson publishing.
- Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, Anna & Holmberg, Stina (2005). *Vård för unga lagöverträdare, socialtjänstens insatser*. BRÅ rapport 2005:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Berg, Insoo Kim (1994). *Lösningfokuserat arbete med utsatta familjer*. Stockholm: Mareld.
- Björge, Tore & Carlsson, Yngve (1999). *Vold, Rasisme og Ungdomsgjenger -Forebygging og bekjempelse*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bronfenbrenner, Urie (1979). *The ecology of human development*. Boston: Harvard University press.
- Brown Brian, Crawford Paul & Hicks Carolyn (2003) *Evidence-Based Research. Dilemmas and Debates in Health Care*. Glasgow: Bell & Brain Ltd Denscombe.
- Martyn (2000). *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Estrada, Felipe & Flyghed, Janne (red.) (2001). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.
- Ferrer-Wreder, Laura & Stattin, Håkan & Cass Lorente, Caolyn & Tubman, Jonathan G. & Adamson, Lena (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Freire, Paulo (1974). *Kulturell kamp för frihet*. Stockholm: Gummessons.
- Forsberg, Erik & Starrin, Bengt (1997). *Frigörande kraft, empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Forsberg, Gunnar & Wallmark, Johan (1998). *Nätverksboken – om mötets möjligheter*. Stockholm: Liber.
- Gilbert, Nigel (1996). *Researching social life*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hansson, Kjell (2001). *Familjebehandling på goda grunder : en forskningsbaserad översikt*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Holmberg, Robert & Fridell, Mats (2006) *Implementering av nya behandlingsprogram i kriminalvården*. Norrköping: Kriminalvården.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Magnus, Richard & Hui Min, Lim & Mesenas, May Lucia & Thean, Valeri (red.) (2003). *Rebuilding lives, restoring relationships. Juvenile justice and the community*. Singapore: Eastern universities press.
- Malterud, Kirsti (1998). *Kvalitativa metoder i medicinsk forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.). (2006). *Socialt arbete, en grundbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Payne, Malcolm (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Thunved, Anders (2007). *Samhället och de unga lagöverträdarna (2:a uppl.)*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Thunved, Anders (2003). *Samhället och de unga lagöverträdarna (3:e uppl.)*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Tyresö kommun (2005). *Tyresömodellen, unga lagöverträdare och unga brottsoffer*. Broschyr. Tyresö: Åsby stil & bild.
- Vetenskapsrådet (2006). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
- Westfelt, Lisa & Öberg, Jonas (2002). *Vad händer med unga lagöverträdare? Om överlämnande till vård inom socialtjänsten*. BRÅ rapport 2002:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Wrangsjö, Björn (2005). *Tampas med tonåringar*. Stockholm: Natur och kultur.
- Övrum, Björn (2005). *Vägledningshäfte för samtalsledare –hur genomför man ett bekymringssamtal*.

## Offentligt tryck

- Regeringens proposition 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SOU 2004:122 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*. Betänkande. Stockholm: Justitiedepartementet.

## Lagrum

- Brottsbalk (1962:700)
- Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
- Lag (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga
- Socialtjänstlagen (2001:453)
- Norska Polislagen

## Internet

- Björge, Tore & Carlsson, Yngve (2005). *Early intervention with violent and racist youth groups*. Senaste uppdatering okänd. [www.nupi.no/content/download/965/27043/version/4/file/677.pdf](http://www.nupi.no/content/download/965/27043/version/4/file/677.pdf). 2007-05-16.
- Gustavsson, Karin (2003). *Ny betygsreform –Lpo94- En implementeringsstudie om två kommuners erfarenheter av den nya betygsreformen*. Uppdaterad 2003-06-18. <http://www.diva-portal.org/liu/abstract.xsql?dbid=1707>. D-uppsats. Linköping universitet: Ekonomiska institutionen. 2007-05-28.
- IMS (2007). *Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, definitioner av olika forskningsmetoder*. Uppdaterad 2006-10-25. <http://www.socialstyrelsen.se/IMS/Definitioner/index.htm>. 2007-05-11.
- SiS (2007). *Statens institutionsstyrelse, ADAD*. Uppdaterad 2004-06-16. <http://www.statinst.se/zino.aspx?articleID=96>. 2007-05-16.

## Intervjuer

- Grundaren av metoden (2007). Björn Övrum, polis vid Mangleruds polisstation i Oslo, Norge. Intervju 2007-0306.
- Mowitz, Eva (2007). Socialsekreterare i Farsta. Telefonkontakt 2007-04-23.
- Socialarbetare 1 (2007). Jenny Sjöstedt, fältassistent i Skarpnäcks stadsdelsförvaltning. Intervju 2007-03-14.
- Socialarbetare 2 (2007). Björn Parkenberg, fältassistent Skarpnäcks stadsdelsförvaltning. Intervju 2007-04-12.
- Socialarbetare 3 (2007). Caroline Bergh, socialarbetare på Ungdomscentrum i Uppsala. Intervju 2007-04-17.
- Socialarbetare 4 (2007). Anonym, socialarbetare på Ungdomscentrum i Uppsala. Intervju 2007-04-20.
- Socialarbetare 5 (2007). Anonym, socialarbetare på Ungdomscentrum i Uppsala. Intervju 2007-04-20.
- Sundell, Knut (2007). Chef på Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS). Telefonkontakt 2007-04-11.

## **BILAGA 1 Intervjuguide Socialarbetare**

### **Berätta lite om vem du är; bakgrund, utbildning, yrke**

- Hur länge har du arbetat som det?
- Vilka arbetsuppgifter har du?
- I vilken stad/stadsdel arbetar du?
- Vad karaktäriserar stadsdelen?
- Har du någon utbildning när det gäller bekymringssamtal?
- Hur länge har du arbetat med bekymringssamtal?
- Hur kom det sig att du började arbeta med bekymringssamtal? (På vems initiativ?)
- Har du stöd av din chef när det gäller att arbeta med metoden?

### **Beskriv hur du arbetar med bekymringssamtal**

- Till vem tycker du insatsen riktar sig? Ex. bakgrund, ålder, kön, vilket område individen bor i
- På vilket sätt använder du materialet som finns till bekymringssamtal (pärlen)?
- Hur många gånger träffar du ungdomen?
- Hur ser du på de olika temana? (pengar, fritid, spänning, skola, familj och vänner, självuppfattning och andra personliga förhållanden.)
- Anser du att bekymringssamtal fungerar bättre/sämre för någon grupp av ungdomar?
- Vilka likheter/skillnader anser du att det finns i ditt sätt att använda bekymringssamtal och hur det beskrivs i materialet/pärlen/teorin?
- Har ditt sätt att använda bekymringssamtal förändrats över tid?

### **Beskriv vad du anser vara de verksamma beståndsdelarna i bekymringssamtal**

- På vilka sätt är bekymringssamtal hjälpsamt för klienterna/ungdomarna?
- På vilka sätt är bekymringssamtal hjälpsamt för de professionella som arbetar med dessa ungdomar?

### **Beskriv vem du tycker lämpar sig bäst att genomföra bekymringssamtal**

- profession
- egenskaper (bakgrund, ålder, kön)
- ”kan med fördel användas av andra lokala förebyggare”.
- Anser du att bekymringssamtal fungerar bättre/sämre för någon grupp av professionella?

### **Beskriv vad du anser vara huvudpoängerna med bekymringssamtal**

- Förtjänster med metoden.

**Anser du att det finns (i jämförelse med bekymringssamtal) tidigare/liknande insatser/arbetssätt?**

**Om man gör en jämförelse med tidigare/liknande insatser/arbetssätt, beskriv vad du anser vara det unika med bekymringssamtal.**

**Finns det någon statistik kring bekymringssamtal?**

- Exempelvis hur många som återfaller i brott bland som genomgått bekymringssamtal respektive de som inte genomgått bekymringssamtal?

**Finns det något du skulle vilja förändra när det gäller bekymringssamtal?**

- Finns det svagheter/svårigheter/nackdelar i arbetet med bekymringssamtal?

**Sammanfattningsvis; vad anser du överlag om metoden bekymringssamtal?**

**Finns det något ytterligare som du tänkt eller tänker på som du skulle vilja berätta om eller tillägga?**

## **BILAGA 2 Intervjuguide Grundaren av metoden**

### **Berätta lite om vem du är; bakgrund, utbildning, yrke**

- Hur länge har du arbetat som det?
- Vilka arbetsuppgifter har du?

### **Beskriv hur tankarna och idéerna kring bekymringssamtal växte fram.**

- När skedde detta?
- I vilken miljö skedde det?
- Finns det några teoretiska grunder till metoden?
- Finns det andra som identifierat teoretiska grunder för metoden?

### **Till vem tycker du insatsen riktar sig?**

- Exempelvis bakgrund, ålder, kön, vilket område individen bor i

### **Beskriv vem du tycker lämpar sig bäst att genomföra bekymringssamtal**

- profession
- egenskaper (bakgrund, ålder, kön)
- ”kan med fördel användas av andra lokala förebyggare”.

### **Beskriv vad du anser vara de verksamma beståndsdelarna i bekymringssamtal**

- På vilka sätt är bekymringssamtal hjälpsamt för klienterna/ungdomarna?
- På vilka sätt är bekymringssamtal hjälpsamt för de professionella som arbetar med dessa ungdomar?

### **Beskriv vad du anser vara huvudpoängerna med bekymringssamtal**

- Förtjänster med metoden.

**Om man gör en jämförelse med tidigare/liknande insatser/arbetssätt, beskriv vad du anser vara det unika med bekymringssamtal.**

**Materialet som används för bekymringssamtal, ”Vägledningshäfte för samtalsledare”, är utvecklat i Norge av Justitiedepartementet och forskningsavdelningen på Polihögskolan samt dig, Björn Övrum, som arbetar med förebyggande verksamhet på Mangleruds polisstation. Som jag förstått det är du ansvarig för innehållet detta vägledningshäfte.**

Vilket år gavs det ut i Norge?

I vilka länder används det idag?

**Beskriv hur du ser på innehållet i Vägledningshäftet idag.**

-Finns det någon skillnad i hur du ser på materialet idag jämfört med när materialet gavs ut?

- Hur har mötet med professionella i andra länder, med andra yrken påverkat dig i din syn på bekymringssamtal?

-Tycker du att bekymringssamtal fungerar bättre/sämre för någon grupp av ungdomar/professionella?

**Finns det något mer skrivet om bekymringssamtal, förutom vägledningshäftet?**

**Finns det någon statistik kring bekymringssamtal?**

- Exempelvis hur många som återfaller i brott bland som genomgått bekymringssamtal respektive de som inte genomgått bekymringssamtal?

**Finns det något du skulle vilja förändra när det gäller bekymringssamtal?**

- Finns det svagheter/svårigheter/nackdelar i arbetet med bekymringssamtal?

**Finns det något ytterligare som du tänkt eller tänker på som du skulle vilja berätta om eller tillägga?**

Teman i bekymringssamtal:

pengar, fritid, spänning, skola, familj och vänner, självuppfattning och andra personliga förhållanden.

## **BILAGA 3 Brev om informerat samtycke**

Jag heter Simon Hedblad och går Socionomprogrammet på Ersta Sköndal högskola. Som en del av min åttonde och sista termin på utbildningen skriver jag just nu min C-uppsats. Syftet med uppsatsen är att undersöka socialarbetares arbete med bekymringssamtal. Du har blivit tillfrågad om att bli intervjuad eftersom du i din yrkesroll kan besitta goda kunskaper/erfarenheter om bekymringssamtal. Intervjun kommer att ta cirka en timme och spelas in med en mp3-spelare.

Jag vill att du skall känna dig trygg och säker under och efter intervjun. Ditt deltagande är frivilligt och du kan när som helst avbryta intervjun eller välja att inte svara på vissa frågor.

Resultatet av intervjun kommer att presenteras på ett sådant sätt att inga känsliga uppgifter om dig som privatperson lämnas ut och du har dessutom möjlighet att vara anonym – i vissa fall kan dock detta begränsa intervjuns användbarhet. Under tiden intervjumaterialet bearbetas kommer det att förvaras oåtkomligt för obehöriga, därefter kommer det inom rimlig tid att förstöras. Den färdiga uppsatsen kommer att publiceras på Ersta Sköndal högskolas hemsida. Om du vill, skickar jag ett exemplar av uppsatsen till dig när uppsatsen är godkänd. Genom att delta i intervjun bidrar du till ökad kunskap om teori och praktik när det gäller bekymringssamtal.

Om du har frågor kring eller synpunkter på intervjun eller något i anslutning till denna kan du kontakta mig ([simon\\_hedblad@hotmail.com](mailto:simon_hedblad@hotmail.com)) eller min handledare Cecilia Lobos ([cecilia.lobos@esh.se](mailto:cecilia.lobos@esh.se)).

Jag har tagit del av ovanstående och samtycker till att de uppgifter som kommer fram i intervjun används i den aktuella studien:

Namn: \_\_\_\_\_ Datum: \_\_\_\_\_

Namnförtydligande: \_\_\_\_\_

## **BILAGA 4 Brottstrappan, drogtrappan, lyckotrappan**

*Brottstrappan* beskriver med hjälp av trappsteg hur en kriminell karriär kan utvecklas. Trappan består av följande steg: Anpassningssvårigheter, Mobbning/skolk, Häleri/snatteri, Stölder, Skadegörelse, Hot, Våld, Inbrott, Rån. Kriminaliteten börjar enligt denna trappa således med vissa sociala problem, för att sedan övergå i kriminella handlingar och senare grövre och grövre kriminalitet. Trappan går neråt eftersom det enligt grundaren av metoden är lättare att gå nedför en trappa än uppför. Han vill visa ungdomarna att när man väl börjat gå på denna trappa, är det lätt hänt att man fortsätter ner längs den och begår grövre och grövre brott.

*Drogtrappan* beskriver också med hjälp av en nedåtgående trappa hur ett drogberoende kan starta och utvecklas. På trappans första steg står det Tobak, för att sedan fortsätta nedåt längs trappstegen med Alkohol, Cannabis, Amfetamin, Ecstasy och Heroin. Detta beskriver hur ett användande av tobak och alkohol, kan vara inkörsporten till en drog som cannabis och därifrån fortsätta med tyngre droger som amfetamin och heroin. Principen med en nedåtgående trappa är densamma på denna trappa som på brottstrappan. Grundaren av metoden vill visa ungdomarna att när man väl börjat gå på denna trappa, är det lätt hänt att man fortsätter ner längs den och använder tyngre och tyngre droger.

*Lyckotrappan* beskriver med hjälp av en bild på en uppåtgående trappa hur ett bra liv skapas. På de olika trappstegen står det Trygghet, Vänner, Fritidsaktiviteter, Utbildning, Kärlek, Arbete, Respekt, Förebild samt Heder och ära. Denna bild beskriver enligt författaren att ungdomen bör ha det tryggt runtomkring sig, aktivt söker vänner som kan påverka i positiv riktning och är engagerade i positiva fritidsaktiviteter. Det innebär också att ungdomen skärper sig i skolan. Att någon tycker om ungdomen, gör att ungdomen känner sig värdefull och tillför något positivt till ungdomens självuppfattning. Ett arbete är också en plats där ungdomen kan prestera positivt och få belöning genom pengar. Grundaren av metoden menar att summan av de positiva prestationerna på lyckotrappan, gör att man blir respekterad av andra. Respekten gör att man blir ett föredöme och föräldrarna känner stolthet.

## **BILAGA 5 Våldsspiralen och Påverkan från vänskapskrets**

*Våldsspiralen* beskriver med bilder hur en händelse, exempelvis att en person slår en annan, åtföljs av hämnd. Med hjälp av bilden vill man visa ungdomarna att våldet eskalerar och därefter går ur kontroll när ännu fler på varje sida blir involverade i konflikten.

*Påverkan från vänskapskrets* beskriver med bilder hur en ung människa påverkas av andra människor i dess närhet. Enligt grundaren av metoden kan ungdomar påverkas av exempelvis flitiga skolkamrater, kompisar i fotbollslaget, personer som ofta hävdar sig genom att slåss, personer som röker tobak eller någon som använder droger.

## BILAGA 6 Huvudteman och underrubriker i Empiriredovisningen

<p><b>a) Användandet av bekymringssamtal</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>• Hur det kom sig att socialarbetarna började arbeta med metoden</li><li>• Beskrivning av remissförfarandet</li><li>• Upplägg och arbete med metoden</li><li>• Metodens olika teman</li><li>• Funktion</li><li>• Socialarbetarnas användande av metoden över tid</li></ul>	<p><b>b) Verksamma beståndsdelar i bekymringssamtal</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>• Nätverkskartan</li><li>• Föräldrarna</li><li>• Pedagogiska inslag</li><li>• Reflektion</li><li>• Tydlighet och struktur</li><li>• Helhetssyn</li></ul>
<p><b>c) Kritik gentemot bekymringssamtal</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>• Svåra frågor</li><li>• Ytliga frågor</li><li>• Lyckotrappan</li><li>• Fokus på problem</li><li>• Bekymringssamtal som påföljd</li><li>• Forskning kring återfall i brott</li></ul>	<p><b>d) Vidareutveckling av bekymringssamtal</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>• Ett samtal för varje tema</li><li>• Teman som lagts till</li><li>• Individuell anpassning</li><li>• Hemläxor</li><li>• Behandlande inslag</li><li>• Praktisk hjälp till föräldrarna</li></ul>

## BILAGA 7 Två viktiga dimensioner av empowerment

	<b>Individen</b>	<b>Kollektivet</b>
<b>Tilldelad makt</b>	Brükarenkäter Ett klientarbete som tar tillvara individens rättigheter	Brükarråd Social planering/ Grannskapsarbete
<b>Erövrade makt</b>	En individ som medvetandegörs och påbörjar en förändring av sin livssituation	En grupp som tillsammans med utvärderare/samhällsarbetare genomför en aktion eller studie

(Modell skapad av Kenneth Sundh, lektor och forskare på Ersta Sköndal högskola)